

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT

Særnummer

Nr. 6

10. April

62. Aarg.

UDGIVET AF DET DANSKE HEDESELSKAB

1941

*Bjergfyr-
Duften
giver
Velvære*

Det er Sæbens Indhold af frisk Bjergfyr-Olie fra de jyske Fyrreskove, der gør en Danapin-Barbering til en Nydelse. Og den er økonomisk — selv med yderst sparsom Anvendelse giver Danapin-Barbersæben et kraftigt, fløjlsblødt Skum, der hurtigt blødgør den strideste Skægvækst uden i ringeste Grad at irritere Huden.

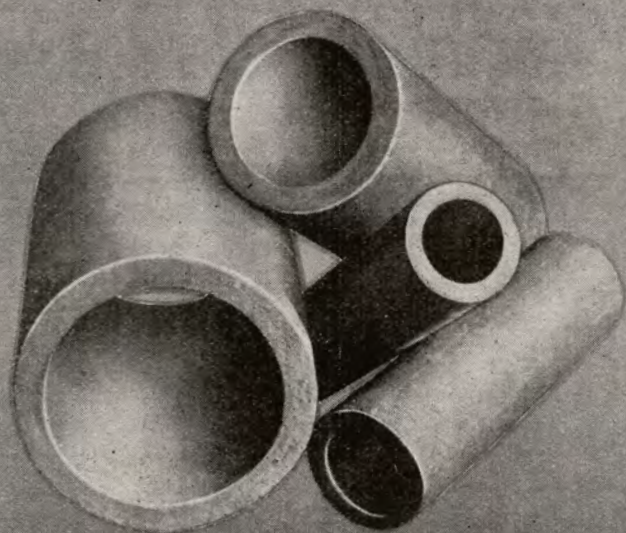
DANAPIN
Barbersæbe

— et nationalt Produkt

A/S Fabriken NOMA — København

Drænrør

JYDSKE TEGLVÆRKERS SALGSKONTORER

Sydvestjyske Teglværkers Salgskontor

Telefon 58

Ølgod

Telefon 58

Vore anerkendte - RØDE DRÆNRØR -

føres altid paa Lager fra 2" til 8".
Tilbud til Tjeneste.

A/S Gammelgaard Teglværk,
Slive.
Telefon 187.

Drænrør.

Røde Drænrør fra 2"—8" altid paa Lager. Forlang Tilbud.

1/8 Aalborg Teglværk.
Vesterbro 58. Telf. 24 & 305.

Røde - 1½" — 12" - Drænrør.

Forlang Tilbud.

Akts. Frederiksholms Tegl- & Kalkværker.
Vesterbrogade 12 — København V. — Central 282.

Bjerringbro Cementvarefabrik

ved Th. Petersen
Telf. 111, Bjerringbro

Alle Δ -mærkede Rør
Imprægnerede
og uimprægnerede

Stort Lager
Altid leveringsdygtig

Røde Drænrør

indtil 16" Diameter.

A/S Hvorslev Teglværk
pr. Ulstrup.
Telefon 67 Ulstrup.

J. C. HALVORSEN

Kroghsgades Cementstøberi
AARHUS
Kontor: Dannebrogsgade 20
Telf. 5019—5020

Imprægnerede Cementrør, anerk. af
Autoriteterne som fuldstændig
Erstatning for glass. Lerrør.
Monierrør. Maskinstampede
Rør. Brøndringe.
Dagens billigste Pris.
— — Forlang Tilbud. — —

Hornbæk Cementvare- og

Mørtelfabrik

Marius Ødum
Telefon 400 Randers

Kun Δ -mærkede
Varer føres
Største Lager
Bedste Kvalitet
Forlang Tilbud

RØDE DRÆNRØR TAGSTEN MURSTEN

Kählers Teglværk
Korsør

Nivaagaards Teglværk.

Telf. Nivaa Nr. 9. Nivaa St.

Drænrør i alle Dimensioner
fra 2" til 15". — Lerrør med
og uden Muffe fra 6" til 15"
— Forlang Tilbud. —

Spedalsø Cementvarefabrik.

R. Jensen. — Indeh. J. Jensen.
Tlf. 504. Horsens. Tlf. 504.

Imprægnerede Rør
efter Ingeniørforeningens
Normer.
Drænrør i forsk. Dimens.
fra 10-50 cm.
— Brøndringe. —
FORLANG TILBUD.

HØJSLEV TEGLVÆRKER

leverer

PRIMA, RØDE DRAINRØR

i Størrelse fra 2 til 8 Tommer.

Indhent Tilbud.

Tlf. Højslev 3.

Petersværk Cementvareindustri

Telefon 1055 — Nørresundby

Δ Betonrør efter dansk Ingeniørforenings Normer
Vibrerede Monierrør — — Imprægnerede Rør

Midtjydske Teglværkers Salgskontor

Drænrør - Mursten - Tagsten - Radialsten

Telefon 1330

Viborg

Jernbanegade 12

*Flere Foderenheder
paa egen Jord
ved*

KALKSALPETER NORIG

Esbjerg Andels-Svineslagteri

TLF. 1903—4—5

STATSTLF. 28

TELEGRAMADR.:

SLAGTERIET

Svineslagteri

Kreaturslagteri

Pølsefabrik

Konservesfabrik

Destruktionsanstalt

Jydsk Grundejerkreditforening

Herning

Laan ydes i Ejendomme i Herning, Struer og Brønderslev, i jydsk Købstæders Forstæder og Villabyer, i de i Købstæder indlemmede Distrikter samt i Grundejendomme paa Landet i Jylland med en Ejendomsskyldværdi af mindst 8000 Kr. —

Cirkulerende Kasseobligationer den 31. December 1940: Kr. **183.371,000**

Reserver: Kr. **9.861,000**

A/s Varde Staalværk, Varde.

||| 1. Kl. Staalstøbegods til Tip-
vognshjul, Bremseklodser og
andet Entreprenørmateriel. —

Ildbestandigt „Vardan“. — Manganstaal.

Varde Bank

Esbjerg Afdeling

Kongensgade 62

og Fiskerihavnen

Den rigtige Økse

til Rydning af Underskov, Afhugning
af Budskadser og lignende: Sand-
vikens Rydningsøkse SANDVIK 1.

Den kapper Grene paa indtil 3 Tom-
mers Tykkelse i eet Hug.

SANDVIK 1 er let og ligger godt i
Haanden. Huggebladet er af første-
klassses Staal og udskifteligt.

Forlang hos Isenkræmmeren
Rydningsøksen

SANDVIK 1

Aktieselskabet

Vejle Bolte- & Møtrikfabrik.

Grundlagt 1899.

Telefoner 2120.

Telegr.-Adr.:
Boltefabriken.

Alle Slags Bolte Skruer,
og Skinnespiger.

Leverandør til
De danske Statsbaner.

AKTIESELSK C. OLESEN KØBENHAVN

MANUFATUR EN GROS OG FABRIKATION

DANSK FLYS og MØBELSTOF-FABRIK I KASTRUP

ANDELS - PENSIONSFORENINGEN

Rosenørns Alle 1. Tlf. Central 2728-15157. (Gensidigt Pensionsforsikringselskab.)

København V.

Pensionsforsikringer, Liv-, Overlevelses- og Børnerenter.

HELLESENS SENIOR

er en stor, stærk, paalidelig Haandlygte

HELLESENS SENIOR

giver blændende Lys Aar efter Aar med

HELLESENS

verdenskendte Tør-
element

HELLESENS SENIOR

I Regn og Blæst
uden at blinke

Absolut farefri i Ga-
rager, Stalde, Pak-
huse og i Hjemmet

Uundværlig i Jægerhytten

Brunkul = Tørv

Krusøe & Co.

Kalvebod Brygge 4

København V.

Statstelefon 47 - 147 - 247

Dansk

Eternit

Fabrik A/S

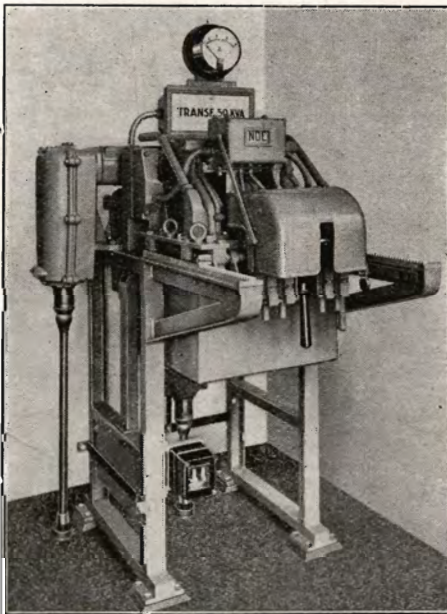
AALBORG

Tlf. 48 00

Cement-Asbest

Skifer-, Bølge- & Beklædningsplader.

Forespørg hos Deres
Bygningsmaterialforhandler.

Brug kapslet

Højspændingsmateriel

i Afvandingsanlæg, der skal
tilsluttes Højspændingsnet.

Det giver til en konkurrencedygtig Pris
et driftssikkert Anlæg,
et Anlæg, der er uden Fare for Be-
tjeningsmandskabet,
et Anlæg, der kun kræver ringe
Plads.

Forlang Oplysninger, Forslag og
Tilbud.

LAUR. KNUDSEN MEK. ETABLISSEMENT A/S - KBH.

TLF. C. 1002

HARALDSGADE 53

Anvend Tørvestrøelse ved Dræning.

Paa Jorder med fintsandet Undergrund kan en Tilsanding af Drænrørene forebygges ved Anbringelse af et Lag Tørvestrøelse („Hundekød“) omkring Stødfugerne, ligesom Tørvestrøelse med Fordel benyttes ved Dræning i stiv Lerjord. Spørg Hedeselskabet.

Alt i prima røde Drænrør.

Silkeborg, Herning og omliggende
Teglværkers Salgskontor

Torvet 6, Silkeborg

Telefon 1200

repræsenterende følgende Værker:

Silkeborg Teglværk.
Lysbro Teglværkers Eftfl.
De Forenede Teglværker,
Lysbro.
Vinderslevgaard Teglværk.
Paarup Teglværk.
Bjødstrup Teglværk.

Gjern Teglværk.
Give Dampteglværk.
Visgaard Teglværk.
Højriis Teglværk, Ikast.
De Forenede Midtjydske
Teglværker, Herning.
Ejstrup Teglværk.

Røde

Drænrør

fra 2" — 12" have
altid paa Lager.
Forlang Tilbud.

„Solienlund“ Teglværk.

Telefon 10 Ulstrup.

Dansk Andels-Æggesport

Kgl. Hofleverandør

er Producenternes
egen Forretning og
yder derfor disse
det fulde Udbytte.

Hovedkontor:

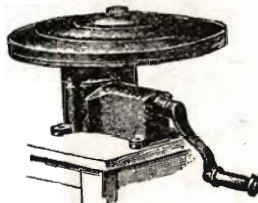
Akselborg,
København V.

H. Struers kemiske Laboratorium

København K.
Skindergade 38
Telf. C. 1402

Originale Gerbers
Apparater
Comber-Apparat til
Kalktræng-Under-
søgelse

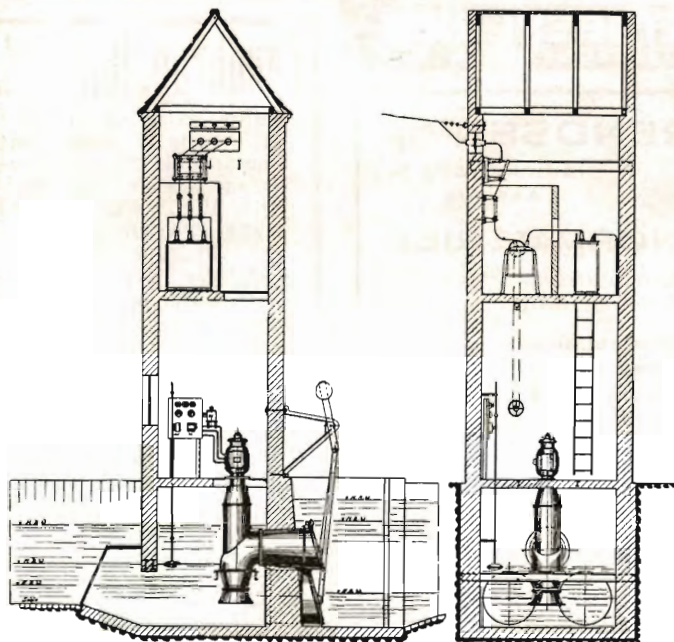
Analytisk kemisk
Laboratorium

Jyllandsafdeling
Studsøgade 44
Aarhus - Telf. 4748

Natriumfosfat til
Kreaturfoder
Natriumklorat
til Fjernelse af
Ukrudt

Aut. af Land-
brugsministeriet

AFVANDINGS- PUMPER.

System Køster.

Leveret og i Ordre
her i Landet

16 Pumpeanlæg

i Ydeevner fra 50 Li-
ter til 1000 Liter
pr. Sek.

Forlang Prospekt.

V. H. Langebæk.

Ingeniør, cand. polyt.
Nr. Søgade 35.

København.

Aktieselskabet

Brødrene Brincker

Greisdal Hammerværk pr. Vejle

Grundlagt 1867

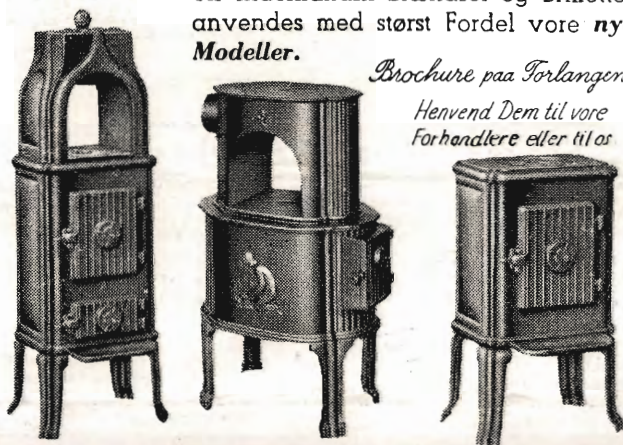
Specialitet: Tørvegrebe, Tørvespader, Drænværktøj, Lyngleer.

Alle Slags Grebe, Forke, Spader, Roehakker, Høstleer og Haveredskaber leveres med fuld Garanti.

RIBE Brændeovne og Tørveovne

Til indenlandsk Brændsel og Briketter anvendes med størst Fordel vore nye Modeller.

*Brochure paa Forlangende
Henvend Dem til vore
Forhandlere eller til os*

A/S RIBE JERNSTØBERI · RIBE
GRUNDLAGT 1848 · TELEFON 261 & 262

SOPHUS BERENDSEN A/S

V. FARIMAGSGADE 41
KØBENHAVN V

KANNIKEGADE 18
AARHUS

ALT ENTREPRENØRMATERIEL

DAMP- OG DIESELLOKOMOTIVER
GRAVEMASKINER - TIPVOGNE - SPOR

LEVERANDØR TIL HEDESLSKABET

Aktieselskabet

De danske Sukkerfabrikker

København

Tegn Annonce i

Jydsk Telefonbog

Jydsk Telefon-Aktieselskab
Aarhus

Landbrugslotteriet.

Største Gevinst Værdi 80,000
Kr. Præmie 10,000 Kr. Ialt
i en Serie 38,000 Gevinster
+ en Præmie. — Tils.
Kr. 1 Million 823,460. —
Trækkes samtidig med
Klasselotteriet.

Lodsedler faas hos alle
Kollektørerne samt i
Hoved-Kollektionen, Frede-
riksberggade 2, København K.

Transportable TØRVE-VÆRKER.

Vor kombinerede Tørvealte-, -presse- og -formemaskine, der muliggør en rationel Tørveproduktion paa en simpel Maade, og som anbefales og benyttes af anerkendte Tørvefabrikanter, fremstiller helt ensartede, stærke og hurtigtørrende Tørv af enhver Slags Tørvedynd.

A/S DE SMITHSKE
Jernstøberier & Maskinværksteder,
Aalborg Telf. 6696

Alfa MARGARINE *med det høje
Brændpunktet* steger bedst

Skovværktøj

til Levering fra Lager

Skovøkser

Skovhamre

Skørsave

Kiler

Staalstænger

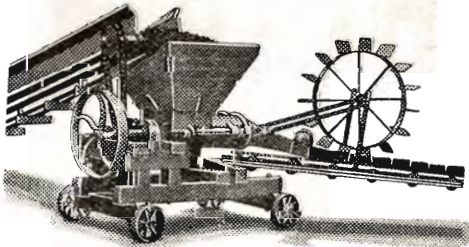
Tæcednings- og

Stødotagnings, Maskiner

BRØDRENE DAHL A/S

København V.: Industribygningen. Telefon Central 6585
Aarhus: Grønnegade 56 " 7000
Odense: Sortebrødretov 16 " 3795 & 8440
Nykøbing F.: Frisegade 18 " 890 & 895

Acam Tørvepresse,

kombineret Ælte- og Presse-
maskine med dobbelte Snegle
af blødstøbt Materiale.

Akslerne løber i Kuglelejer.
Ydeevne:
35—50.000 Tørv. pr. Dag.

A/S Chr. Andersens Maskinfabrik

Telf. 752

Holbæk

Telf. 752

Holbæk.
Tlf. 1213
(4 Lin.)

HOTACO

Holbæk Tagpap- & Cementvarefabriker A/S.

København.
Mitchellsgade 23.
Tlf. Centr. 13842
(2 Lin.)

Betonrør af enhver Art til Afvanding og Kloakeringer.

H. T. C.s specielle imprægnerede Rør til syreholdig Jordbund, anvendt af Hedeselskabet, Grundforbedringsudvalgene, Kommuner etc.
Leveres overalt. — Forlang Tilbud.

Hotel Herning.

Telf. 21-41.

▼
Byens første Hotel.

Teknisk Fælleskontor:
Dansk Træbeton Central,
Brunshaab pr. Viborg.
Tlf. Viborg 941.

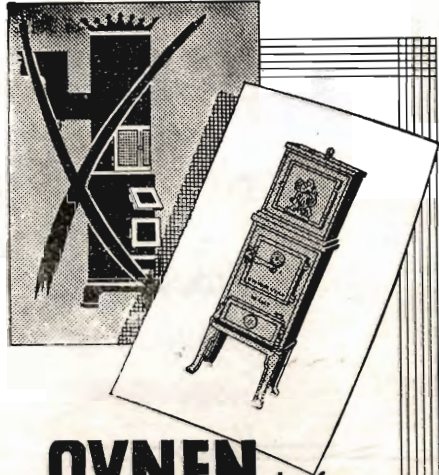
Hammerum Herreds
Spare- og Laanekasse,
Herning

Telf. 10 og 314

Østergade 6
Kontortid
10-12½ og 14½-17

„Singalwatté“
(Ceylon Have The)

Højeste Udmærkelse her i Landet
Importeret af
IVERSEN & LARSEN

OVNEN der faar
mest Varme ud af Tørvene

Den gamle slidte, utætte Ovn er en dyr Herre at have paa Kost. Anskaf derfor i Stedet en moderne HESS Tørveovn. Den er afprøvet af Teknologisk Institut og specielt konstrueret til Fyring med Tørv og Brænde, saaledes at den giver det størst mulige Varmendbytte. Ydermere har Ovnens et Kogerum, hvilket ogsaa betyder en stor Besparelse for ethvert Husholdnings-Budget.

HESS
TØRVEOVN

Forhandlere af Vejle Støbegods
findes i alle Byer

Stryg elektrisk

A/S L. Hammerich & Co.
Specialforretning i Bygnings-
artikler. Grundlagt 1854.
Telefon Nr. 7050 (3 Linier).
Aarhus.

AALBORG TAFFEL AKVAVIT.

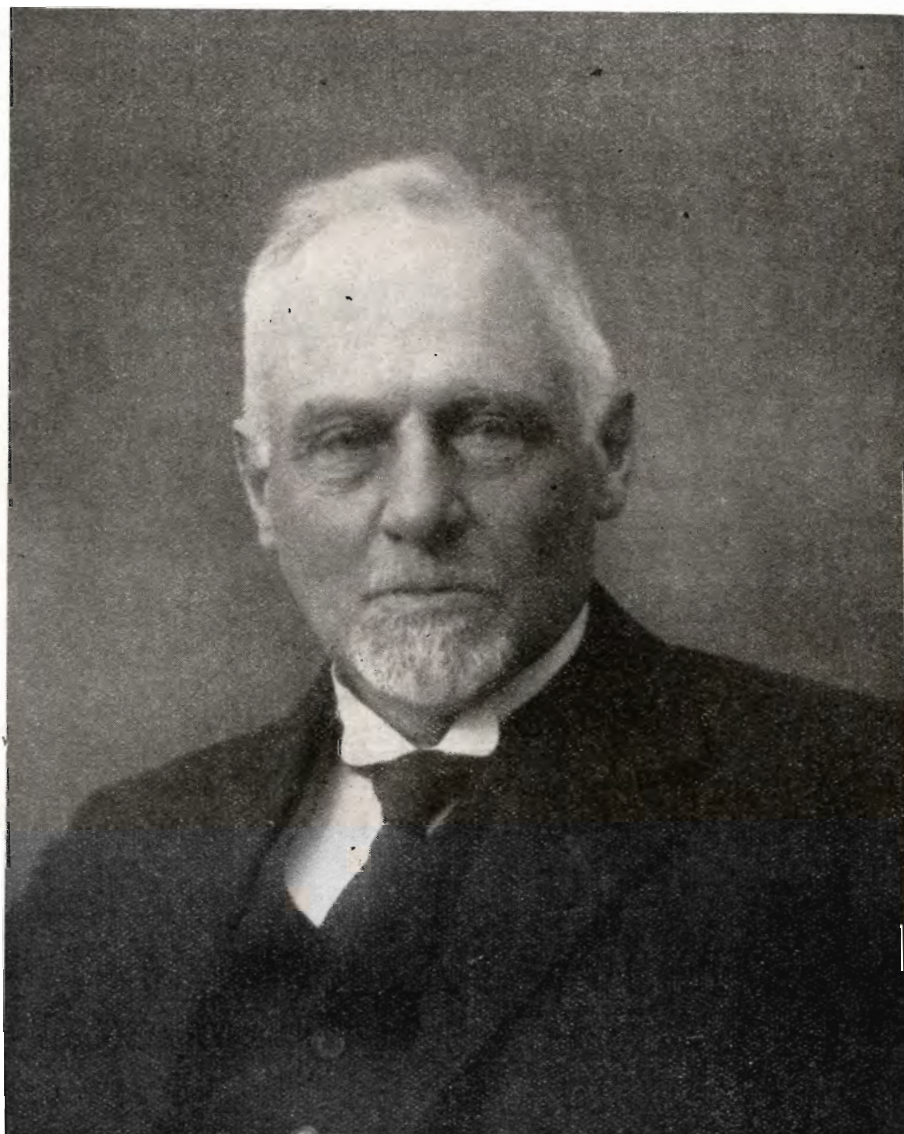

Fortsættelse af
Sænummer i
Anledning af

DET DANSKE
HEDESELSKABS
75-AARS JUBILÆUM

(II. Del)

Nr. 6 — 10. April — 1941

Christian Dalgas,
hvis hele Livsgerning var knyttet til Hedeselskabet,
f. d. 7. Maj 1862 — d. d. 9. Nov. 1939.

Det danske Hedeselskab

1916-41.

Ved C. E. Flensborg

(Fortsættelse)

Det er her rimeligt at give en Oversigt over *Grundforbedringslovgivningens* Udvikling, saadan som den har formet sig her i Landet. Gennemførelse af Grundforbedringsarbejder kræver i Almindelighed en betydelig økonomisk Indsats, og det Omfang, hvori disse Arbejder kan fremmes, er derfor til enhver Tid i betydelig Grad afhængig af, i hvilket Omfang Pengemidler paa rimelige Vilkaar kan fremskaffes. Da den egentlige Grundforbedringslovgivning her i Landet indledtes med Lov af 6. Maj 1921, havde Hedeselskabet gennem en Aarrække virket for, at der ved Statens Hjælp blev lettere Adgang til Laan til Gennemførelse af Grundforbedringsarbejder.

I en Aarrække havde der paa Finansloven været opført et Beløb paa 30.000 Kr. som Udlaan til Hedekommuner til videre Opdyrkning af Heder og Moser, men der var hertil knyttet den Bestemmelse, at det var Kommunen, der overfor Staten heftede for Laanene, hvilket virkede hæmmende for Pengenes Anvendelse.

Efter Forhandling med Indenrigsministeriets Arbejdsudvalg af 1917, hvorefter bl. a. bevilgedes betydelige Midler til Iværksættelse af Plantagearbejder, saaledes som foran omtalt, bevilgedes der ogsaa 250.000 Kr. til Iværksættelse af Jordarbejder ved Inddigninger, Vandløbsreguleringer m. m. paa en Del nærmere angivne Steder samt efter bestemte af Landbrugsministeriet udarbejdede Regler, dog at Statens Tilskud ikke maatte overstige Halvdelen af Merudgiften ved den Pristigning, som var foranlediget ved de ekstraordinære Forhold.

Efter Lov af 6. Maj 1921 kunde der af Statskassen ydes Laan paa Betingelse af Kommunegaranti for Halvdelen af det med Laanets Ydelse eventuelt forbundne Tab. Denne Lov blev senere fornyet, idet dog Laanesummen i 1928 blev forhøjet til indtil 4000 Kr. Afdragstiden var normalt 10 Aar, ekstraordinært 15 Aar, og Rentefoden var i Begyndelsen 6 0/0, senere 5 0/0.

Ved Hjælp af denne Lov blev et stort Antal Grundforbedringsarbejder gennemført hos Enkeltmand, og disse Arbejder tog efterhaanden et mægtigt Omfang, hvilket navnlig skyldes den senere Lovgivning paa dette Omraade.

Ved Lov af 2. November 1932 om Laan og Tilskud til Grundforbedring og ved Lov af 31. Maj 1933 og to senere Tillægslove blev der af Staten stillet 35 Mill. Kr. til Raadighed til Financiering og Støtte til Grundforbedringsarbejders Gennemførelse.

Den ved Lov af 1921 tidligere krævede Kommunegaranti, der i mange Tilfælde medførte, at de, der trængte haardst, havde Vanskeligheder ved Opnaaelse af Laan blev ved de senere Love forladt og afløst af en Bestemmelse om, at Laantageren skulde give Staten Pant i Ejendommen med samme Fortrinsret som for kommunale Skatter. Laanene til Enkeltmand blev som hidtil indtil 4000 Kr., i særlige Tilfælde indtil 5000 Kr., men der ydedes Rentefrihed i 2 Aar og Afdragsfrihed i 5 Aar, hvorefter Laanene skulde afdrages i de efterfølgende 10 Aar med $\frac{1}{10}$ aarlig.

For at der kunde ydes det i Loven omhandlede Tilskud af $\frac{1}{3}$ af den udbetalte Arbejdsløn, bestemtes det i Loven, at der til Arbejdet skulde antages Arbejdere, der var arbejdsløse og som oppebar Understøttelse af Arbejdsløshedskasser eller af det offentlige. Endvidere kunde der ydes som Tilskud $\frac{1}{3}$ af Udgifterne til Indkøb af Drænrør. Loven omfattede tillige Financiering og Ydelse af Tilskud til Gennemførelse af Fællesarbejder, og Ministeriet bemyndigedes til at nedsætte særlige Afvandingskommissioner, for at Arbejderne kunde fremmes hurtigst muligt, idet disse Kommissioners Afgørelser er endelige. I Henhold til Grundforbedringsloven af 31. Marts 1933 blev der i hvert Amt nedsat et »Grundforbedringsudvalg« paa 5 Medlemmer, hvori de landøkonomiske Foreninger og Arbejderne er repræsenteret. Et af Udvalgets Medlemmer skal være sagkyndig. En væsentlig Del af Laanenes Administration udøves gennem disse Udvalg. Der er Grund til at udtrykke Glæde over det gode og fortræffelige Samarbejde, der overalt har været mellem Hedeselskabet og de lokale Grundforbedringsudvalg.

Loven bevirkede, at der meget hurtigt kom overordentlig stærk Fart i Arbejdet, saaledes modtog Hedeselskabet allerede i det første Aar efter denne Lovs Vedtagelse over 5200 Anmodninger om Udarbejdelse af Planer og Overslag for Arbejder, der søgtes gennemført med Laan og Tilskud i Henhold til denne Lov.

Den 26. Februar 1937 kom en ændret Lov om Grundforbedring, der dog bibeholdt de vigtigste Bestemmelser af Loven fra 1933.

Af væsentlige Afgivelser kan fremhæves, at Loven ikke blev tidsbegrænset, hvilket betød en Stabilisering af Grundforbedringsarbejdet.

Endvidere gik man ved den nye Lov bort fra Statslaan og over til privat Financiering i Banker, Sparekasser, Kreditforeninger eller hos Private.

Laanebegrænsningen til 4—5000 Kr. for Laan til Enkeltmand op-hævedes.

* Hedeseelskabets Kontorbygning i Tønder med Distriktskontorer for Grundforbedringsvirksomheden.

En vigtig Bestemmelse i den nye Lov blev, at Laan kun kunde ydes til Grundforbedringsarbejder, som det paagældende Grundforbedringsudvalg skønnede vilde medføre en Værdiforøgelse, der væsentlig oversteg de med Grundforbedringen forbundne Udgifter og en Afkastningsevne, som muliggjorde foreskrevne Afdrags rettidige Erlæggelse. I Loven fastsattes endvidere, at Planer og Overslag skulde være udarbejdede af dertil autoriserede Personer.

Paa Grundlag af den nye Grundforbedringslovgivning er der i de ca. 7 Aar ved Hedeseelskabets Hjælp fuldført Grundforbedringsarbejder,

i Hovedsagen Afvandingsarbejder, især Dræningsarbejder for over 60 Mill. Kr. Endvidere er der gennemført:

kunstige Afvandinger og Inddigninger: ca. 400 Planer med et interesseret Areal paa ca. 44.000 ha og en Bekostning paa ca. 11 Mill. Kr.

Vandløbsreguleringer og Rørledninger: ca. 4700 Planer med et interesseret Areal paa 215.000 ha og en Bekostning paa ca. 27 Mill. Kr.

Ialt er der gennemført ca. 32.200 Planer med et interesseret Areal paa 427.000 ha og en Bekostning paa ca. 100 Mill. Kr. Ved Vurderingen af Bekostningens Størrelse maa erindres, at Beløbene med det nuværende Prsniveau vilde være langt større.

Af nævnte Tal vil det fremgaa, at Hedeselskabets Indsats paa Grundforbedringsomraadet her i Landet, eller som man nu siger Landvindingsomraadet, har været meget betydeligt. Det store Antal Sager, hvormed der er arbejdet, viser, at der ikke blot er arbejdet med enkelte store Sager, men navnlig med et uhyre Antal smaa Sager.

*

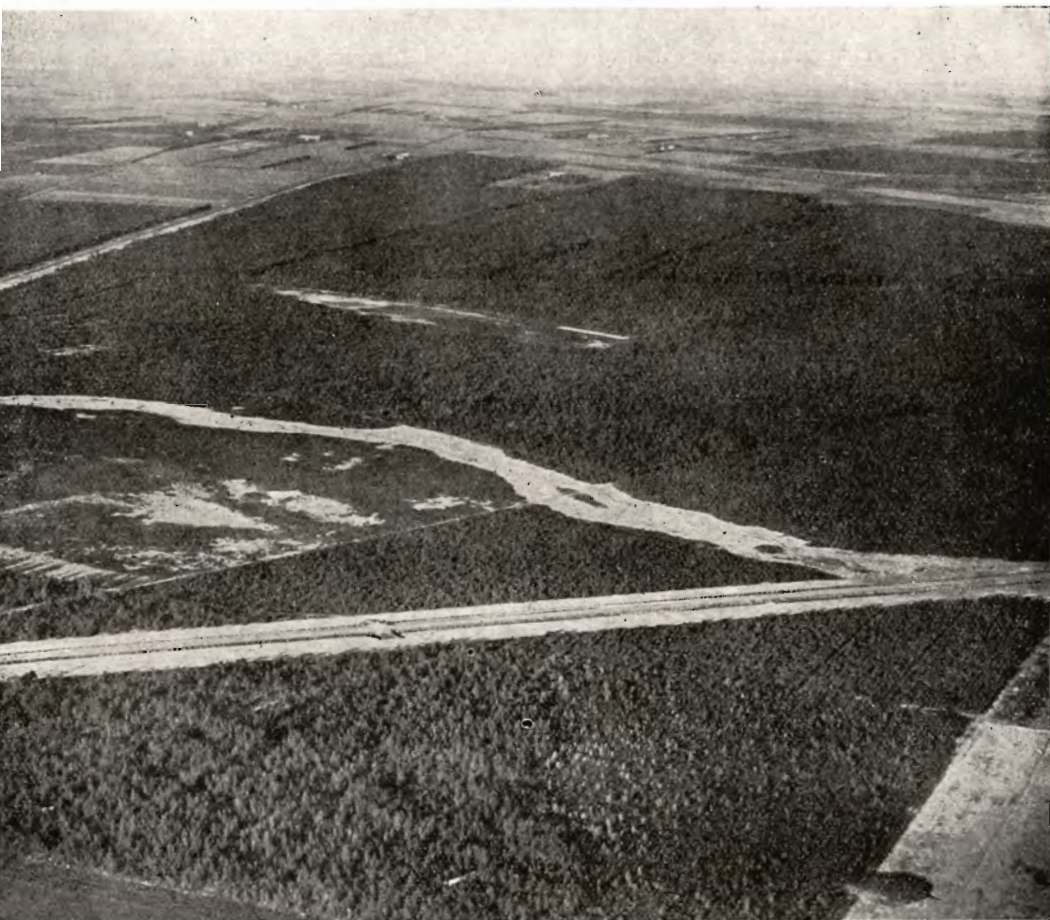
De nye *Beskæftigelseslove*, der i 1940 blev vedtaget for at gennemføre Regeringens store *Beskæftigelsesplan*, tager i meget høj Grad Sigte paa forøget Fremme af Grundforbedringsarbejder. *Loven om Grundforbedring* er saaledes blevet forbedret i flere Henseender, bl. a. ved en Bestemmelse om, at der nu atter kan ydes Statslaan til saadanne Arbejders Udførelse, og der er vedtaget en »*Lov om Landvinding*«, der i Virkeligheden er en videre Udbygning af Grundforbedringslovgivningen. *Landvindingsloven* tager især Sigte paa Gennemførelsen af store Fællesarbejder, og der stilles hertil 25 Mill. Kr. til Raadighed indtil 1. April 1942. Efter *Landvindingsloven* kan der ydes et Statstilskud paa indtil $\frac{2}{3}$ af samtlige Omkostninger ved Arbejdernes Gennemførelse.

Disse to nye Love vil ganske sikkert bevirke, at Hedeselskabets Virksomhed paa de her omhandlede Omraader i den kommende Tid vil blive meget stærkt forøget, hvilket allerede har givet sig til Kende ved Fremkomsten af et meget stort Antal Anmodninger om Udarbejdelse af Projekter, saavel store Landvindingsprojekter som Dræninger, og Hedeselskabet har derfor maattet udvide Personalet ved Mose- og Engafdeling og Kulturteknisk Afdeling ganske betydeligt, saaledes at der nu under disse 2 Afdelinger for Tiden beskæftiges et Personale paa ca. 160 Mand, men Selskabet maa være indstillet paa at antage yderligere Medhjælp, saafremt Anmodningerne vedblivende indgaar i samme Tempo som i den senere Tid.

Til Belysning af disse Arbejders Betydning for Landbruget kan

anføres, at det drejer sig om at grundforbedre Jord, der i Reglen er af naturlig god Beskaffenhed, men som kun er lidet yderig som Følge af den vandlidende Tilstand, hvori den henligger. Naar Afvandingsarbejderne planlægges rigtigt og Arbejdet udføres rigtigt, og Landmanden vil udnytte de Fordele, der tilvejebringes, tør det siges, at disse Ar-

Flyvebillede af Hedeplantage ved Grindsted.

bejder næsten uden Undtagelse er rentable Foranstaltninger, der ikke alene er af Betydning for Rentabiliteten af det enkelte Landbrug, men ogsaa nationaløkonomisk set for Landet som Helhed, samtidig med, at disse Arbejder i høj Grad afhjælper Arbejdsløsheden i Landdistrikterne.

*

M. H. t. kunstige Afvandinge kan nævnes, at disse først efter den forannævnte Pumpelagslov af 1917 har taget Fart. Med Udgangen af 1940 er der saaledes af den Slags Arbejder fuldført 312 med et interesseret Areal paa ca. 29.300 ha og med en samlet Udgift paa ca. 6,6 Mill. Kr.

Medens man tidligere ved kunstige Afvandinge hovedsagelig benyttede Vindmotorer som Trækraft, er man i de senere Aar gaaet mere og mere over til at anvende Eksplosionsmotorer og Elektromotorer. Efterhaanden anvendes næsten udelukkende automatisk virkende, elektrisk drevne Pumpeanlæg. Ogsaa Arbejdet med Inddæmninger og Inddigninger er særligt taget op i de senere Aar.

Som et helt nyt Arbejdsomraade kan nævnes *Landvinding i Vadehavet* ved Sønderjyllands Vestkyst. Hedeselskabets kulturtekniske Kontor i Tønder ved Civilingeniør *Jacobsen* udarbejdede i 1935 et Forslag til Anlæg af en Dæmning fra Sønderjyllands Vestkyst til Rømø, der i Forbindelse med Anlæg af Slikgaarder skulde bevirke en stærk Forøgelse af Slikdannelsen og dermed Dannelsen af nye Marskarealer. Udgiften hertil var anslaaet til ca. 5 Mill. Kr., men hvis Dæmningen tillige skulde tjene som Færdselsvej til Rømø til ca. 7,4 Mill. Kr. Der blev nedsat en Kommission til at arbejde med Sagen, og Arbejdet er nu under Udførelse under Statens Vandbygningsvæsenes Ledelse.

*

I 1915 og Aarene derefter har Hedeselskabet taget et helt nyt her i Landet tidligere næsten ukendt Arbejde op, nemlig *hydrometriske Undersøgelser*. I 1916 søgtes den første Statsbevilling hertil, saaledes at man allerede i 1917 var i Stand til at udsende den første Beretning om disse Maalinger, som senere er fortsat med regelmæssigt udsendte Beretninger.

For at kunne projekttere Afvandingsarbejderne rigtigt, er det nødvendigt at kende Nedbør, Afstrømningsforhold, Jordens Gennemsligheds m. m., og Hedeselskabet foretager derfor nu saadanne Undersøgelser rundt om i Landet gennem et stort Antal Maalestationer forsynet med selvregisterende Vandstandsmaalinger. Med disse Maalinger af Vandløbenes Evne til at føre det tilstrømmende Vand bort er afhjulpen et meget stort Savn og opnaaet Resultater, der har stor Betydning for Afvandingsarbejderne. Resultatet af disse Afstrømningsmaalinger har vist, at det gamle Beregningsgrundlag, hvorefter man regnede med, at ca. $\frac{1}{3}$ af Nedbøren strømmede bort gennem Vandløbene var urigtigt, idet Maalingerne viser, at i hvert Tilfælde i Midt- og Vestjylland over Halvdelen af Regnmængden strømmer bort gennem Vandløbene. Naturligvis er disse Undersøgelser af den største Betydning for det kulturtekniske Arbejde, og de senere Aars omfattende

* Vestenvinden har alle Dage været det jyske Landskabs haarde Hersker. Fritstaaende Tjørnebusk, i Læ af hvilken en Birk er vokset op. Birken er 10 Meter fra Rod til Top, men kun 3 Meter hævet over Jorden.

Afvandingsarbejder og Vandløbsreguleringer havde næppe været gennemførlige paa saa solid Basis, som Tilfældet er nu, saafremt man ikke havde haft Resultaterne af disse snart 25 Aar igennem fortsatte Maa-linger. De har bl. a. vist, at de Forhold, der betinger Størrelsen af de Vandmængder, der maa regnes med i vore Vandløb, varierer stærkt, saa stærkt, at man maa undres over, at der indenfor et lille Lands Omraade findes saa store Forskelligheder. Det kan saaledes nævnes, at den

største maalte Vandmængde i vore systematisk undersøgte Vandløb varierer fra ca. 30 Sekundliter i et Vandløb pr. Kvadratkilometer af Oplandet til ca. 220 i et andet Vandløb. Det er klart, at saa store Forskelligheder i Størrelsen af den Vandmængde, der ledes bort i et Vandløb ogsaa maa give sig Udslag ved de Foranstaltninger, der træffes ved Vandløbet.

Uden at gaa ind paa Enkeltheder ved disse Undersøgelser, skal det nævnes, at der nu arbejdes med ca. 70 Maalestationer over hele Landet, at der ved disse Stationer dagligt foretages Vandstandsmaalinger, og at der i Almindelighed 5—8 Gange om Aaret ved hver Station foretages Vandføringsmaalinger. Ved Bearbejdning af de foretagne Maalinger findes Relationer mellem Vandstandene og Vandføringerne, de saakaldte Diagramkurver. Ved Fastlæggelsen af disse Diagrammer maa der tages Hensyn til Isforhold, Vejforhold, Plantevækstens Udvikling i Vandløbene o. s. v. Af de opnoterede Vandstande sammenholdt med Diagramkurverne findes Afstrømningen gennem Vandløbene, og fra meteorologisk Instituts Beretninger findes Nedbørens Størrelse for det Opland, hvorfra Afstrømningen passerer Maalestationen. Man har da Materiale til at bestemme Afstrømningsprocenten, ligesom man kan bestemme den normale Afstrømning, Maksimalafstrømningen og Middelaflstrømningen for et Aar eller for enkelte Maaneder.

Det var Civilingeniør *Kr. Thomsen*, der tog Initiativet til Iværksættelse af de hydrometriske Undersøgelser, og efter hans Død var det navnlig Civilingeniør *Karl Thalbitzer* og Civilingeniør *Techt-Hansen*, Slagelse, der desværre alle tre er døde i en altfor tidlig Alder, der har gjort den banebrydende Indsats her. Maalingerne føres nu videre af Lederen af Slagelse-Kontoret, Civilingeniør *E. Steenstrup*, der paa dette Omraade har en værdifuld Medarbejder i Konstruktør *Holtzmann*, der varetager Tilsynet med de ca. 70 Maalestationer ud over Landet.

*

Mose- og Engafdelingens Virksomhed var i de første Aar efter 1916 særlig betydningsfuld paa *Mosekultiveringens* Omraade. Der foretoges mange Forsøg paa Mosejorder, saaledes kan nævnes Forsøgene paa Klægjord (Marsk) ved Nissum Fjord, hvorom der i 1920 fremkom Beretning ved *N. Basse* og *A. Mentz*. Forsøgene vakte megen Opmærksomhed. Landinspektør *Aage Feilberg* udsendte i 1917 sin Bog om Mosekultur og *N. Basse* udgav i 1924 Lærebog om »Grundforbedringsarbejder og Mose- og Engkultur«. De for mange Aar siden etablerede Engvandingsforsøg paa Hesselvig Enggaard beskrives i 1928 ved *N. Basse*, *A. Mentz* og *N. C. Nielsen*. Der gøres i Beskrivelsen meget nøje Rede for Hesselvig Enggaards Tilblivelse, Jordbunds- og Ve-

* Udsigt over Plantager og Smaaplantager paa Djursland.

getationsforhold, Anlæg af den store Skernaakanal o. s. v. Beretningen indeholder en nøjagtig Beskrivelse af Forsøgene, Udbyttetal, botaniske lagttagelser o. s. v. og danner Afslutningen paa de paa denne Ejendom siden dens Overtagelse af Hedeselskabet i 1876 udførte Engvanding-forsøg.

Foretagender som *Fællesopdyrkning* af større Arealer havde ikke tidligere været gennemført i større Stil ved Hedeselskabets Hjælp. I 1922 stiftedes imidlertid paa Hedeselskabets Foranledning et Selskab med det Formaal at opdyrke *Stenrøgel Mose* i Thorning-Kragelund og Vinderslev Sogne ca. 3 Mil Syd for Viborg, hvis samlede Areal udgjorde ca. 600 Tdr. Land uopdyrket Højpose, som praktisk talt slet ikke hidtil var blevet udnyttet, idet der kun langs Arealets Ydergrænser dels var foretaget lidt Tørveskæring og dels var kultiveret mindre Arealer. Omtrent samtidig stiftedes i Sydjylland »Foreningen for Bække Moses Kultivering« med det Formaal at opdyrke Bække Mose, hvis Areal udgjorde ca. 500 Tdr. Land uopdyrket Højpose. Der blev udarbejdet særlige Vedtægter for disse Opdyrknings-selskaber, hvorefter Medlemmerne heftede solidarisk for Selskabets Forpligtelser, derunder navnlig ogsaa for de af Bestyrelsen optagne Laan. For Stenrøgel Mose indeholdt Vedtægterne f. Eks. Bestemmelse om, at Medlemmerne, naar Afvandingsarbejderne var fuldført, skulde indbetale til Selskabet mindst $\frac{1}{10}$ af det for dem for dette Arbejde paalignede Beløb og i hvert af de paafølgende Aars December Terminer yderligere mindst $\frac{1}{10}$ af det samlede Beløb. Den samme Bestemmelse gjaldt for Medlemmerne, naar Moseoverfladens første Bearbejdning var fuldført og ved Mergelens Aflæsning. De grundlæggende Arbejder bestod i Afvanding af Arealet, Moseoverfladens første Behandling samt Tilvejebringelsen af den til Arealernes Opdyrkning fornødne Mergelmængde. Enhver Ejer af mindst 25 ha kunde blive Medlem af Selskabet. Under særlige Forhold kunde et Antal Jordbrugere med et samlet beliggende Areal paa 25 ha og derunder blive optaget.

Ved disse Selskabers Stiftelse var saavel Hedeselskabet som Lods-ejerne klare over, at en Betingelse for, at et saa omfattende Kultiveringsarbejde kunde udføres indenfor en rimelig Tid var, at Moserne blev bearbejdet med *Fræser*. Efter forskellige Overvejelser købte da ogsaa Hedeselskabet sin første Fræser, sat i Stand hertil ved en Statsbevilling. Det var Meningen, at Fræsere skulde udlejes for en nærmere fastsat Afgift, saaledes at Købesummen efterhaanden kunde blive forrentet og amortiseret.

I 10 Aar benyttede Hedeselskabet denne store tyske Lanz-Fræser ved Kultivering af Højposearealer, og der er med denne Fræser udført et udmærket Arbejde paa meget store Arealer rundt i Landet. Lanz-Fræsere var et fortrinligt Redskab til Behandling af store, sam-

* Fra A/S Plantningsselskabet Sønderjyllands Planteskole i Skærbæk.

lede Højmossearealer; men dens Benyttelse paa Arealer af mindre Omfang maatte ofte opgives, dels fordi Fræseren var vanskelig at manøvrere, og dels fordi dens Benyttelse var altfor kostbar paa de smaa Arealer.

I Foraaret 1932, da der var Tale om at anskaffe en ny Fræser, var man klar over, at det var nødvendigt for de fremtidige Arbejder paa Moserne at søge fremstillet en Fræser, der var mindre og billigere i Indkøb og som hurtigere og billigere kunde flyttes fra Sted til Sted. Hedeselskabet optog Forhandling herom med »A/S Chr. Andersens Maskinfabrik« i Holbæk, som det lykkedes at fremstille en for Hede-

selskabets Formaal passende Fræser. Ved Hjælp af denne Fræser, der udlejes til Fræsning af Mosearealer for private Ejere, er der opdyrket betydelige Arealer, og Hedeselskabet har senere anskaffet endnu en Fræser af samme, men større Type.

Stenrøgel og Bække Moses Opdyrkning er blevet efterfulgt af andre lignende Selskaber, der er spredt over Landet. Nu er Fællesdyrkning almindelig, men for 20 Aar siden var saadanne Foretagender nye, og der var baade mange faglige og juridiske Vanskeligheder, der skulde overvindes. Hedeselskabet havde i saa Henseende udmærket Nytte af Formanden for Selskabet Bække Moses Kultivering, Gaardejer *Jensen Rugholm*, der med megen Interesse og efter et stort Arbejde fik Sagen gennemført. Hedeselskabet lod derfor ogsaa Gaardejer *Jensen Rugholm* overrække Hedeselskabets Sølvbøger med Tak for betydningsfuld Bistand ved Ordningen af Bække-Selskabet.

Som Følge af den lettere Mulighed for Financiering af Afvanding- og Opdyrkningsarbejder, men ogsaa som Følge af Landbrugets voksende Viden om, hvor skadeligt kold og fugtig Jord er for Høst-udbyttet, er der en stadig stigende Interesse for Grundforbedring af Jorder over hele Landet, og derfor foregaar der en jævn Udvidelse af saavel Mose- og Engafdelingens som den kulturtekniske Afdelings Virksomhed. Til Fremme af Forstaaelsen af, hvor store Arealer af Danmarks Jord, der i Virkeligheden trænger til Afvanding, har de saakaldte systematiske Undersøgelser, der blev paabegyndt i 1915 i Samarbejde mellem Landbo- og Husmandsforeningerne og Hedeselskabet og senere fortsat af Statens Grundforbedringsvæsen og derefter igen af Hedeselskabet, i høj Grad bidraget ved at fremskaffe et godt Materiale til Bedømmelse af den danske Jords øjeblikkelige Tilstand.

Disse Undersøgelser banede Vej for forøget Interesse for Afledning af skadeligt Vand, idet man herigennem fik Øjnene op for, hvor store Arealer af i og for sig fortrinlig Agerbrugsjord, der gav for ringe Udbytte, fordi Jorden ikke var afvandet.

Der er og maa være et nøje Samarbejde mellem Kulturteknisk Afdeling og Mose- og Engafdelingen, der begge udfører Vandløbsreguleringer og udarbejder Dræningsplaner, men som Regel er det saaledes, at de større Vandløbsreguleringer udføres af Kulturteknisk Afdeling, der fremskaffer Grundlaget for den senere Detailafvanding, som foretages af Mose- og Engafdelingens Distriktskontorer rundt i Landet. Saafremt man skal have Nytte af de store Vandløbsreguleringer og Afvandingarbejder, maa disse efterfølges af Dræningsarbejder hos de enkelte Lodsejere, men ofte har man slaaet sig til Ro med Vandløbsreguleringen uden efterfølgende Detailafvanding saaledes at de store Udgifter for Lodsejerne til Reguleringen af Vandløbet i Virkeligheden ikke har baaret Frugt.

*En Dæmning omkring Enge ved Skive (Ungskuepladsen).

De foran omtalte Love om Grundforbedring og Landvinding vil ganske sikkert bidrage til, at der yderligere kommer Fart i Afvandingsarbejderne Landet over, hvorved der vil indvindes megen fortrinlig Jord til Dyrkning af Korn, Jord, som før henlaa til ringe Nytte.

I denne Forbindelse skal nævnes, at Forpagteren paa en af de store Ejendomme, der fornylig er blevet drænet, udtalte, at han hidtil kun havde faaet ca. $\frac{1}{4}$ af det Udbytte, som Jorden efter Afvandingen skulde kunne give ham.

Som et Søsterselskab til Hedeselskabet dannedes i 1906 *Selskabet Hedebruget* med det Formaal at virke for Hedernes Opdyrkning til Agerland, hvor Forholdene egnede sig dertil:

dels ved at yde økonomisk Støtte til de Hedeboere, som indvinder Hede til Agerbrug,

dels ved at udbrede Kendskab til paa hvilken Maade og ved hvilke Midler, Heden opdyrkes, og

dels ved Medvirken til Hedernes Udstykning og mulig Bebyggelse af Hedelodder til selvstændige Landbrug.

Der blev først rettet Henvendelse til Hedeselskabet, om dette var villig til at tage Opgaven op. Hedeselskabet svarede imidlertid, at Ydelse af direkte Tilskud til Opdyrkning af Hederne laa udenfor Selskabets Program; men man vilde stille sig velvillig overfor Forsøg, som andre vilde gøre i den Retning.

Da Hedeselskabet havde givet Udtryk for Velvilje overfor Sagen samt indvilget i at lade sig repræsentere i Bestyrelsen og desuden var gaaet ind paa at være Protektor for det nye Selskab, indvarsledes til konstituerende Generalforsamling i Viborg den 29. November 1906, paa hvilken den første Bestyrelse blev valgt. Dommer *Esmann* valgtes til Formand og Hofjægermester *Krabbe*, Hald, til Næstformand, og Selskabets Forretningsudvalg kom til at bestaa af disse to og daværende Forstassistent i Hedeselskabet *F. Holt* i Kragssøhus. Lovene udformedes, idet Tanken var, at søge Statstilskud tilstrækkelig stort til, at der kunde ydes en Hedeopdyrker 25 Kr. i Tilskud til hver Td. Ld., der blev omdannet til Agerland. En af de vigtigste Bestemmelser i Lovene var den, at Statstilskudet alene skulde anvendes til Opdyrkning af Heden, medens Midlerne til Administration af Virksomheden skulde tilvejebringes ved Medlemsbidrag eller Tilskud fra private Institutioner, Kommunalbestyrelser og andre. Der blev organiseret Lokalforeninger omkring i Hedesognene, og der blev antaget Opmaalere til at undersøge og kortlægge Arealerne. Hedens Befolkning sluttede i stort Tal op omkring Selskabet, som i Tiden fra 1906 til 1934 modtog over 81.000 Ansøgninger omfattende over 88.000 ha. Den første Formand var, som nævnt, Dommer *V. N. Esmann*, der virkede lige fra Selskabets Stiftelse til sin Død 1933, bistaaet af Afdelingsleder senere Direktør i Hedeselskabet *Jens Westergaard* som Forretningsfører fra 1909 til sin Død 1932, hvorefter Afdelingsleder ved Hedeselskabet *N. Basse* antoges som faglig Leder, medens Folketingsmand *Nørskov* afløste Dommer *Esmann* som Formand. Hedebruget søgte ogsaa paa anden Maade at yde Støtte til Nybyggerne, og i 1918 opnaaedes et særligt Statstilskud til Nybyggerne, saaledes at der kunde ydes disse et saakaldet Nybyggertilskud en Gang for alle fra 100 til

* Tørvedyndet hentes i Mosen i særlige Vogne og slæbes af smaa Lokomotiver undertiden flere Kilometer op til Ælteværket.

300 Kr. Tilskudet ydes kun til Nybyggere, der er uformuende og som har vist Vilje og Evne til at løse Opgaven: at rejse nye Hjem paa Heden.

*

Til Minde om de Tusinder af Hededyrkere, der i Stilhed gennem et utrætteligt, dygtigt og energisk Arbejde har forvandlet store Hede-strækninger til Korn- og Græsmarker, har Hedebrugets Bestyrelse

sammen med Hedeselskabets Bestyrelse udsendt Indbydelse til Opretelse af en *Mindepark for Hededyrkere*. Planen gaar ud paa at erhverve et karakteristisk uopdyrket Hedeareal, hvoraf en Del fredes som urørt Hede og en Del indrettes som Mindepark for Mænd og Kvinder, som særlig har virket for Hedens Opdyrkning. Endvidere tænkes i Tilknytning til Mindeparken anlagt en Fredskovsplantage og et eller flere Nybyggerhjem.

De to Selskaber udsendte i 1938 Indbydelse til Tegning af Bidrag til en saadan Mindepark, Opfordringen blev velvilligt modtaget af store Kredse i Landet, saavel Institutioner som Private, og der indkom et Beløb stort nok til at det, naar Forholdene igen er normale, vil være muligt at realisere den paatænkte Plan.

*

Et andet Selskab, ligeledes opstaaet under Hedeselskabets Auspicier og i nært Samarbejde med Hedeselskabet, er Selskabet »*Jydsk Landvinding*«, der stiftedes den 29. September 1936 i Holstebro. Selskabets Formaal er at gøre en Indsats i Kampen mod Arbejdsløsheden i Tilslutning til Det danske Hedeselskabs og Hedebrugets Virksomheder bl. a.:

- 1) *Ved rationel Jordforbedring paa raa egnet Hede, eller andre Arealer erhvervet af Foreningen eller tilhørende andre — at foretage de fornødne Forarbejder til Arealets Udnyttelse.*
- 2) *At medvirke til de saaledes grundforbedrede Arealers Udstykning til selvstændige Landbrug, der fortrinsvis skal kunne overtages af dygtige unge, der har nær Tilknytning til og er fortrolige med Hededyrkning.*
- 3) *At medvirke til Oprettelse af Smaabrug, der har Frugtavl til Speciale.*

Selskabets Formand blev Godsejer, Dr. med. *K. A. Hasselbalch* med Afdelingsleder ved Hedeselskabet *Niels Basse* som Direktør.

*

Den 15. Maj 1937 stiftedes paa Initiativ af Direktør *Sofus Oppenheim*, København, *Selskabet Arnborg Hedegaard*, Opdyrknings-selskab af 15. Maj 1937. Efter et Foredrag i Danmarkslogen, der har rent velgørende Formaal, førtes orienterende Forhandlinger med Det danske Hedeselskab, hvorefter det *mosaiske Trossamfund* i København gik ind for at oprette en Institution, hvis Formaal i første Række skulde være at uddanne unge Mennesker fra Byerne til Landbrugere.

Selskabet købte en gammel Hedeejendom i Arnborg, usædvanligt smukt beliggende, hvor Rind Aa og Arnborg Aa løber sammen og

* Arbejdsmandsbolig ved nyanlagt Plantage tilh. A/S Københavns Plantageselskab.

den store Opstemningskanal, Skernaakanalen, begynder. Størstedelen af Ejendommen, ca. 160 Tdr. Land, var udyrket Jord, som nu tages ind til Opdyrkning. Ejendommens Drift ledes af Hedeselskabet, og det eventuelle Udbytte, som maatte fremkomme ved Driften, skal helt og holdent anvendes til Selskabets Formaal. I Oprettelsesdokumentet for den nye Institution anføres, at den er stiftet i Anledning af Kongens 25 Aars Regeringsjubilæum.

Som en videre Udbygning af Institutionens Formaal vil der fra Arnborg Hedegaard blive stillet Midler til Raadighed til Oprettelse af et Mønsterlandbrug paa Heden, hvor alle Hedelandbrugets Erfaringer m. H. t. Bygninger, Læhegn, Haveanlæg, Kvægavl og Dyrkningsmetoder kan vises i Praksis paa et Sted.

Beliggenheden for dette Mønsterlandbrug er ikke fastlagt endeligt

Den 16. Juni 1901 stiftedes i Randers *Moseindustriforeningen*, hvis Formaal var at fremme Nyttiggørelsen af Landets Moser i industriel Henseende. Den 3. Juni 1909 afholdt Hedeselskabets Bestyrelse og Moseindustriforeningens Bestyrelse et Møde, hvor der opnaaedes Enighed om et Forslag til Overenskomst, hvorefter Hedeselskabet overtog den hidtil af Moseselskabet og Fællesudvalget for Moseundersøgelser ledede Virksomhed. Moseindustriforeningen havde i Mellemtiden antaget Navnet Moseselskabet og ændret sin Virksomhed i Overensstemmelse dermed. Disse Forhandlinger var blevet ført i Overensstemmelse med Landbrugsministeriets Ønske, og fra 1. Januar 1910 overtog Hedeselskabet derefter Moseselskabets Opgaver, og Selskabets Leder, Ritmester *Rahbek*, knyttedes til Hedeselskabet som Leder af Hedeselskabets moseindustrielle Afdeling. I Henhold til Overenskomsten mellem de to Selskaber blev derefter Ingeniør *M. Ib Nyeboe* af København indvalgt i Hedeselskabets Repræsentantskab ved Aarsmødet den 1. Juli samme Aar.

Ritmester *Rahbek* afgik imidlertid ved Døden samme Aar som Overtagelsen fandt Sted, og Virksomheden fortsattes derefter under Ledelse af Dr. phil. *A. Mentz*.

De af Moseselskabet udførte Forarbejder vedrørende Tilvejebringelse af Metoder til Fremstilling af Æltetørv, kom hurtigt til Nytte, idet der i Slutningen af Verdenskrigen 1914—18 opstod Vanskeligheder for Indførselen af udenlandske Brændselsmaterialer, saaledes at Landet i betydelig Grad var henvist til de hjemlige Brændselsorter Træ og Tørv. Ritmester *Rahbeks* Arbejde paa Metoder til Fremstilling af Æltetørv resulterede i Fremstillingen af et Ælteværk, som vedblivende med Fordel benyttes i Moserne.

Under Krigen viste det sig, at man savnede fornødent Kendskab til de danske Moser og særlig deres Indhold af Tørvemasse tjenlig til Brændetørv. Hedeselskabet ansøgte derfor Regeringen om en Bevilling for at kunne foretage foreløbige Undersøgelser over Mosernes Udstrækning og Kvalitet, idet man dog mente at burde holde sig til Undersøgelse af Moser over 25 ha. Den ansøgte Bevilling blev givet og Undersøgelserne blev straks sat i Gang, men der undersøgte samtidig et stort Antal mindre Moser, der var indtaget til eller agtes anvendt til Tørveproduktion.

I Tiden efter Verdenskrigen fortsatte Hedeselskabet med systematiske Undersøgelser af Danmarks Moser og Enge i udvidet Form, helt ned til 5 ha, for at fremskaffe en samlet Arealoversigt og Plan for Benyttelse af disse Arealer og klarlægge hvilke af disse Mosearealer, der egnede sig til Kultur, og hvilke der med Fordel kunde udnyttes til Brændsel.

* Unge Arbejdsløse beskæftiges i en Planteskole ved Brande under Det flyvende Korps.

Paa Grundlag af disse Undersøgelser har man inddelt Moserne i følgende 4 Klasser:

- I) Moser, der paa Grund af stort Askeindhold eller af andre Aarsager ikke kan eller bør bruges til Fremstilling af Brændtørv.
- II) Moser, der vel indeholder brugelig Brændtørv, men hvor Dybden er saa ringe (ikke over 1,0 m) eller Moserne allerede er af-drevet saa stærkt, at de nu kun har Interesse for Fremstilling af Tørv til den paagældende Egns Beboere.
- III) Moser, der kan udnyttes til Tørvefremstilling i større Stil.
- IV) Moser, hvor Tørvemassen er af saa let Kvalitet, at den ikke med Fordel ved de hidtil kendte Metoder kan udnyttes ved Fremstilling af Brændtørv.

I Løbet af 1940 afsluttedes disse Undersøgelser, saaledes at der var offentliggjort Beretninger om alle de enkelte Amters Moser.

Det fremgik heraf, at der i Jylland fandtes 108.600 ha Mose eller 4,9 % af det samlede Areal. Disse Moser fordeltes med 44.300 ha i Klasse I, 34.100 ha i Klasse II, 21.000 ha i Klasse III og 9100 ha i Klasse IV.

Paa Øerne fandtes ialt 22.500 ha Mose eller 2,1 % af det samlede Areal, fordelt med 7800 ha i Kl. I, 8300 ha i Kl. II, 6300 ha i Kl. III og 29 ha i Klasse IV.

Disse Moser, der for hele Landet udgør 131.000 ha eller 4 % af det samlede Areal, anslaaes at indeholde ca. 83 Millioner Tons Tørve-raamasse (ved Raatørv er forstaaet beregnet Tørvemasse med 25 % Vand) i Klasse I, 73 Millioner Tons i Klasse II, 53 Millioner Tons i Klasse III og 32 Millioner Tons i Klasse IV.

Under Verdenskrigen kom Hedeselskabets moseindustrielle Afdeling til at udføre betydeligt Arbejde, men da Dr. Mentz i 1923 fratraadte sin Stilling ved Hedeselskabet for at blive Professor ved Landbohøjskolen, blev den moseindustrielle Virksomhed henlagt under Mose- og Engafdelingen. I 1929, efter at Direktør Westergaard havde overtaget Ledelsen af Hedeselskabets Grundforbedringsvirksomhed, blev Moseundersøgelserne og Hedeselskabets Laboratorium samt de Opgaver, som knyttede sig til Mosernes industrielle Udnyttelse, henlagt under Hedeselskabets Afdeling for Undersøgelser og Forsøg.

Efter Krigsudbruddet i 1939 maatte Hedeselskabet efter Forhandlinger med Landbrugsministeriet og efter derom udtalt Ønske af Tørveproducenternes Sammenslutning gaa ind paa, som i 1914—18, paany at være Formidleren mellem Tørveindustrien og Staten, hvilket har givet Hedeselskabet og navnlig Afdelingen for Undersøgelser og Forsøg et meget stærkt udvidet Arbejde, bl. a. medførte det en betydelig Udvidelse af Afdelingens Personale.

* Reguleret Vandløb gennem Rimmer og Dobber.

Det var overdraget Hedeselskabet at føre Tilsyn med de Tørvevirksomheder, der har modtaget Statslaan, og der er til dette Arbejde antaget en Maskiningeniør, som tillige, hvor der er Lejlighed og Anledning dertil, skal give Raad og Vejledning til Tørveproducenter.

For at sikre, at der i 1940 var det fornødne Antal Maskiner til Tørveproduktionen til Disposition, indkøbte Hedeselskabet paa Landbrugsministeriets Vegne 21 Tørælteværker (Tørvepressere) og 12 Dieselmotorer beregnet til Udlevering til Folk, der ikke kunde skaffe sig selv disse Maskiner. Endvidere stillede Landbrugsministeriet 100.000

Kr. til Raadighed for Hedeselskabet til Indkøb af Spor til Videresalg eller Udleje til Producenter.

Det lykkedes at faa Tørveproduktionen organiseret, saaledes at den samlede Produktion af Tørv i 1940 blev ca. 2,51 Mill. Tons (6,3 Milliarder Stk.), nemlig for Jylland 1,5 Mill. Tons og for Øerne 1,0 Mill. Tons, fordelt paa ca. 6500 Producenter. Dette var 5—6 Gange den normale Aarsproduktion og betydeligt mere end Rekordproduktionen under sidste Krig, hvor man kun naaede 2,2 Mill. Tons.

*

I 1915 blev der af Landboforeningerne og Husmandsforeningerne i Samarbejde med Hedeselskabet, saaledes som nævnt foran, paa-begyndt Undersøgelser, der havde til Formaal at undersøge, hvor store Arealer, der i Landet trænger til Grundforbedring. Undersøgelserne omfattede Kortlægning af Fugtighedsforholdene samt Undersøgelse af Jordens Kalktrang og blev som Regel taget op for hele By- eller Sogneomraader. Undersøgelserne blev til at begynde med fremmet i stort Omfang og videreført under Medvirken af det nyoprettede Statens Grundforbedringsvæsen, og efter denne Institutions Ophævelse blev Virksomheden fortsat af Hedeselskabet fra 1. April 1922. Der oprettedes en ny Underafdeling, Hedeselskabets systematiske Undersøgelser, som skulde varetage denne Opgave. I 1929 blev denne Virksomhed underlagt den fornævnte Afdeling for Undersøgelser og Forsøg.

Disse systematiske Undersøgelser har i de forløbne ca. 25 Aar omfattet henimod 600.000 ha eller omtrent 19 $\frac{0}{10}$ af Danmarks Landbrugsareal, og der er foretaget orienterende Undersøgelser af Kalktrangsforholdene og Kortlægning af Fugtighedsforholdene. I de undersøgte Omraader er der ved Danmarks geologiske Undersøgelse paavist ca. 6000 Kalk- og Mergelforekomster.

Ved Undersøgelserne blev det paavist, at lidt under $\frac{2}{3}$ af de undersøgte Arealer i Jylland var kalktrængende imod $\frac{1}{3}$ paa Øerne, og ved Kortlægning af Fugtighedsforholdene er ca. $\frac{1}{4}$ kortlagt som kold eller vaad Jord.

I Overensstemmelse med Formaalet er disse Undersøgelser efterfulgt af omfattende Merglings- og Dræningsarbejder, og i adskillige Omraader blev der udarbejdet skitserede Projekter for Vandløbenes Uddybning.

Den nævnte Fremgangsmaade for Jordbundsundersøgelser er imidlertid ændret lidt, idet Kortlægningen af Fugtighedsforholdene i de senere Aar ikke er foretaget i større Omfang, medens Undersøgelsen af Kalktrangen har antaget ny Form og nu udføres med større Grundighed end tidligere.

Omkring 1925 blev der fremsat den Tanke, at Kalktrangsunder-

* Eksempel paa Stormskader 8. Februar 1934.

søgelserne burde udføres med saa stor Omhu, at det vilde være muligt at udregne, hvor megen Kalk, det var ønskeligt at tilføre den enkelte Ejendom. Dette førte til, at man i stor Udstrækning ved Kalktrangsundersøgelserne gik over til at fremstille Kalktrangkort over de enkelte Ejendomme til Erstatning for de tidligere, saakaldte Kulturkort over de undersøgte Sogne. Almindeligvis udtages der mindst 1 Jordprøve pr. ha til Undersøgelse i Laboratoriet. Alle Prøverne bliver nøjagtigt kortlagt, og Reaktionsbestemmelserne giver altsaa Udtryk for Jordbundens Surhedsgrad paa det Sted, hvor Prøven er udtaget. Ved Siden af Laboratorieundersøgelsen er der lagt Vægt paa at gennemføre en Kortlægning af Kalktilstanden paa Basis af Ukrudtsbestanden, idet de saakaldte Karakterplanter for kalktrængende Jord (Surbundsplanter) og ikke for kalktrængende Jord (Basebundsplanter) er benyttet som Grundlag. I 1926 udgav Hedeselskabets Botaniker N. C. Nielsen en lille Bog om: »Hvad Ukrudsplanterne fortæller om Jordens Kalktrang«.

Kalktrangkort udarbejdes nu i stort Antal for Mergelselskaber, som sørger for Udbringning af Mergel til Medlemmerne paa Grundlag af Lov af 1. Juni 1929 om Begunstigelser for Mergelselskaber .

Som Eksempel paa Ejendomsundersøgelsernes Omfang kan anføres, at der i 1939 af Hedeselskabet blev foretaget Kalktrangsundersøgelser for 44 Mergelselskaber, og at Antallet af undersøgte Ejendomme var 3300 med et Areal af godt 34.000 ha.

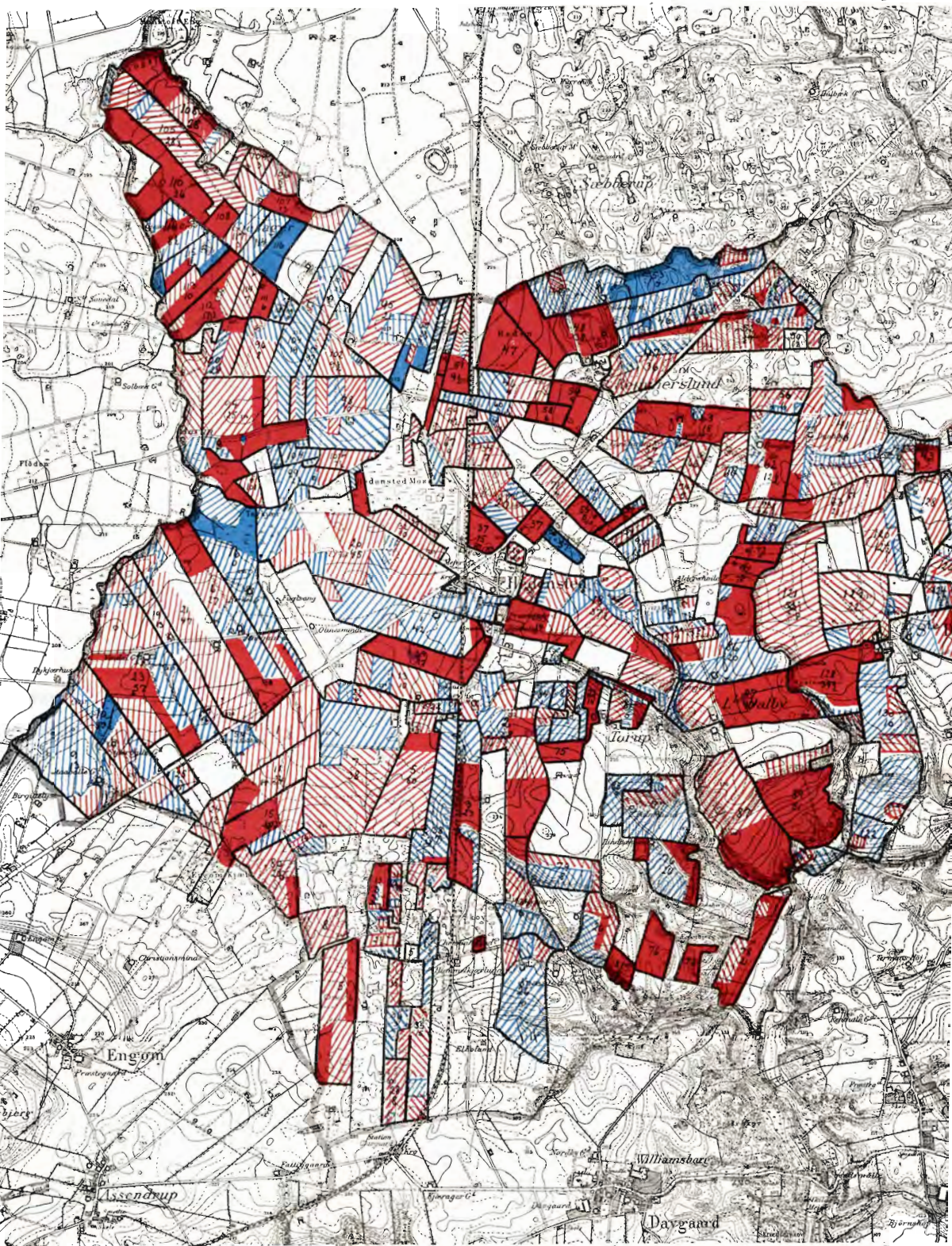
Det er ikke for meget sagt, at der herved er skabt en afgørende Vending m. H. t. Forberedelse af større Mergelarbejder. Medens der tidligere blev skønnet over, hvormegen Mergel, der skulde tilføres en Ejendom, er det nu almindeligt, at de enkelte Marker bliver undersøgt, inden der tages Bestemmelse om Mergelmængden. Det er ogsaa en Betingelse for Statstilskud til Transporten, at hver Ejendom undersøges for Kalktrang.

Siden 1925 omfatter Antallet af udarbejdede Merglingsplaner med Kalktrangkort ved Udgangen af 1940 18.879 Ejendomme med ca. 258.870 ha, hvoraf 57 % var kalktrængende.

*

Af andre Opgaver kan nævnes, at Hedeselskabet i de senere Aar har lagt Vægt paa at faa gennemført Afvandingsforsøg til Belysning af Dræningens og Udgrøftningens Virkning ved forskellig Dybde og Afstand. Et Forsøg med Dræning paa Lerjord i Kvorning ved Viborg omfatter saaledes Undersøgelser af Virkningen af Dræningen til tre forskellige Dybder og med to Drænaafstande. Der er udsendt en foreløbig Beretning vedrørende Dræningsforsøget i Kvorning. Ligeledes er

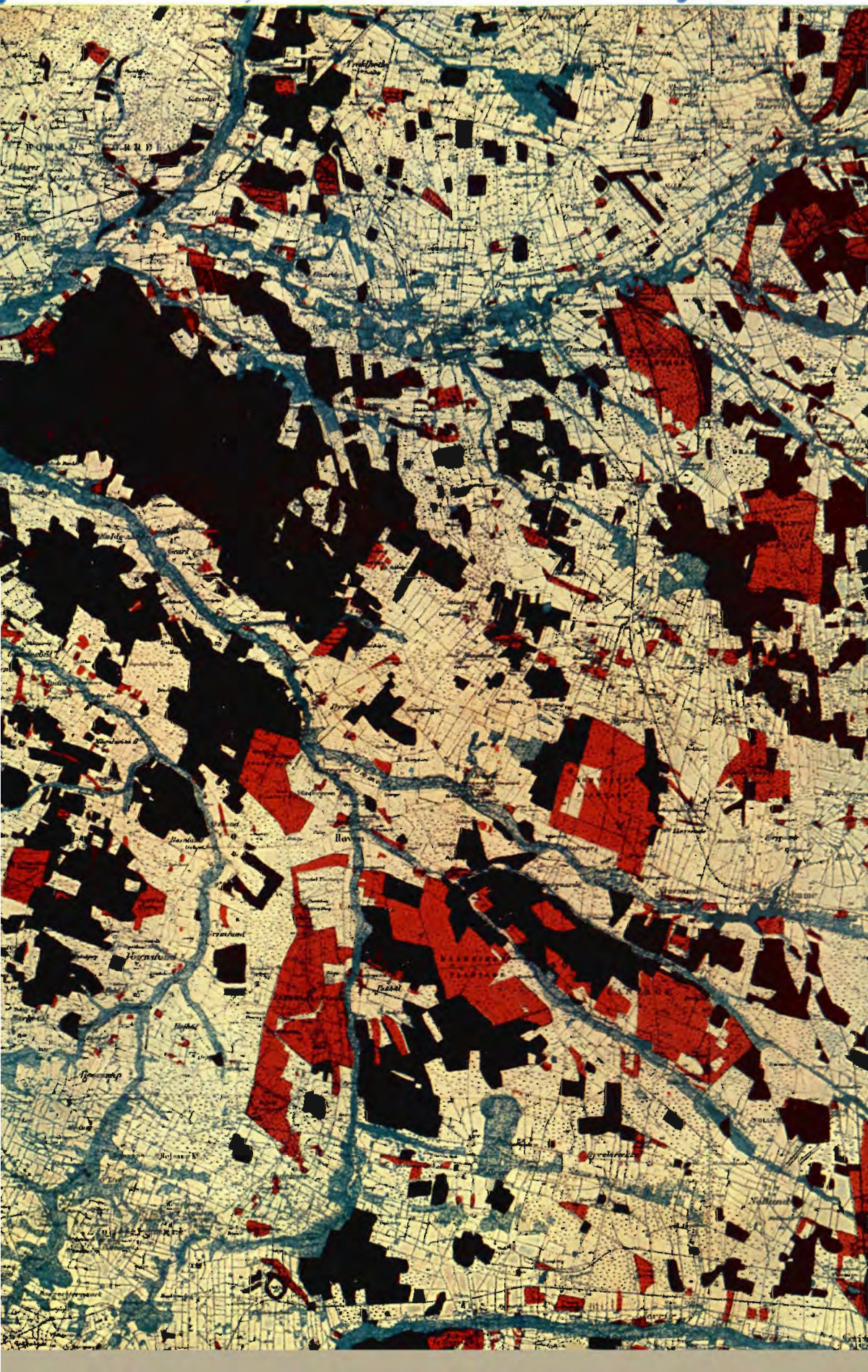
- Kalkrig Jord
- Mindre kalkrig Jord
- Stærkt kalktrængende Jord
- Mindre stærkt kalktrængende Jord

Oversigtskort over Kalktrængsundersøgelser udført for Hedensted og Omegns Mergelselskab. Til Brug for Lodsejere er fremstillet Kort i 1 : 4000 over hver enkelt Ejendom.

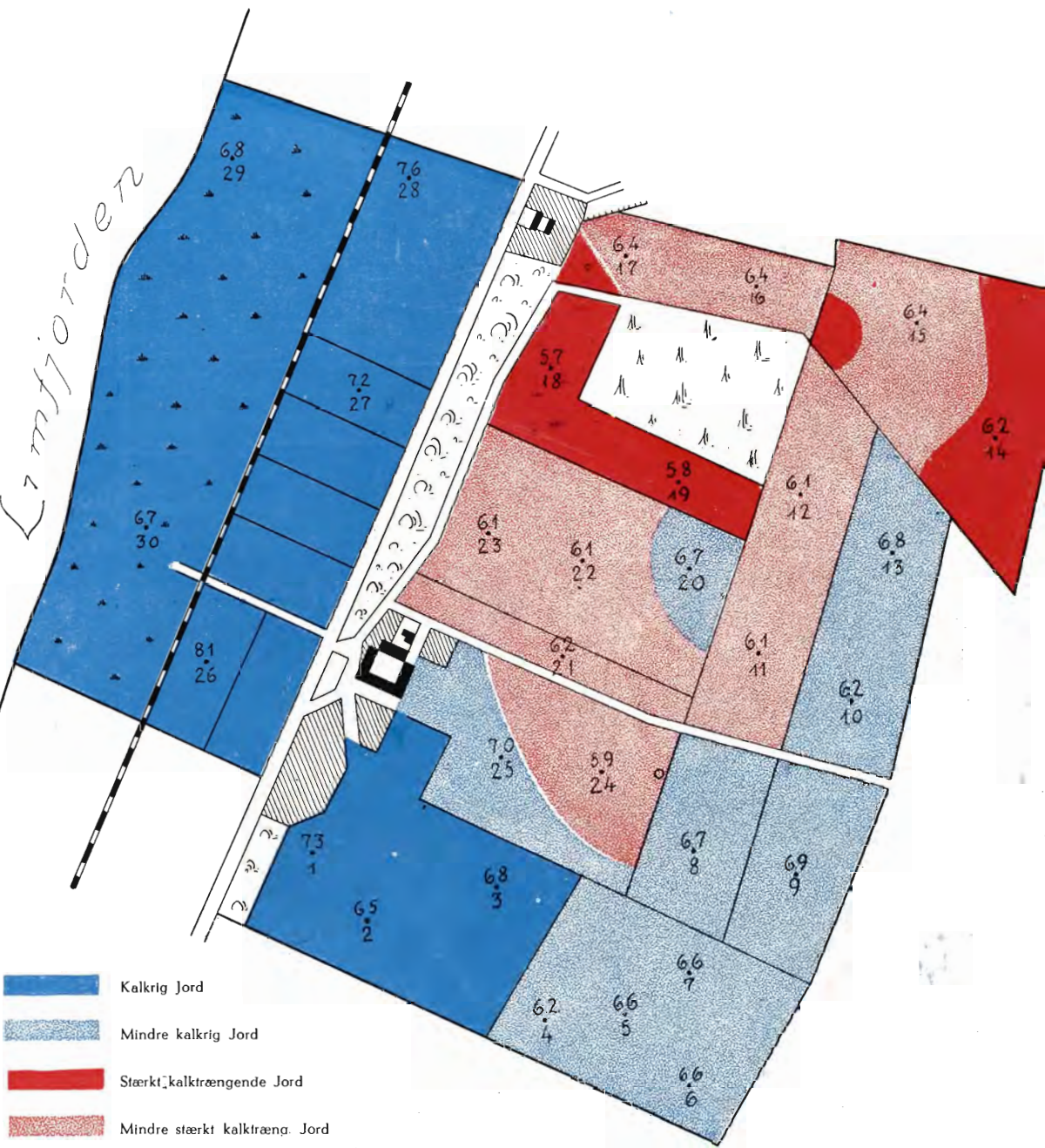

Kalktrangskort over Godensgaard ved Nibe. Hedeselskabet har i Aarene 1925—40 udarbejdet 19000 tilsvarende Kort over enkelte Ejendomme, ialt omfattende 260,000 ha, hvoraf 150,000 ha eller 57 % var kalktrængende.

Foregaaende 2 Sider: Den samme Egn mellem Herning og Grindsted, henholdsvis i 1872 og 1937. Det sorte er Hede, det røde er Plantage og det gule dyrket Jord, medens det grønne er Enge.

* A/S jydsk Landvindings første Plovture i 1937 paa Vind Hede ved Holstebro.
Der er her nu opdyrket og afleveret til Udstykning ca. 200 Tdr. Land tidligere Hede.

udsendt foreløbig Beretning om Afvandings- og Gødningsforsøg paa Tørveeng 1927—35.

Igennem flere Aar har man gjort Iagttagelser, der viser, at der paa inddigede og kunstigt afvandede Fjordarealer, som tidligere har faaet regelmæssige Oversvømmelser af Brakvand, kan forekomme vegetationsløse Partier, som skyldes Giftvirkning og medfører store Tab. Der er derfor paabegyndt Forsøg til Klaring af dette Spørgsmaal.

Endvidere har Hedeselskabet assisteret ved de af Landboforeningerne i en Række Aar gennemførte *Reaktionsforsøg*, der har været af meget stor Betydning for Hedeselskabets vejledende Virksomhed paa Mergelomraadet. Om dette Arbejde er udsendt: »Foreløbig Beretning om Forsøg med Jordbundsreaktioner«.

Endelig har Hedeselskabet i 1936 paabegyndt *Gødningsforsøg* i Selskabets Planteskoler, for at faa nærmere Kendskab til den heldigste Gødskning til forskellige Skovplanter, der gennemgaaende har vist ringe Virkning for den tilførte Gødning. Der er nu anlagt et Forsøg paa nykultiveret Hedejord, hvor det er Hensigten at undersøge ensidig og alsidig Gødsknings Indflydelse paa Udviklingen af forskellige Landbrugs- og Træplanter. I Forbindelse med dette Forsøg paatænkes der udført Undersøgelser i Hedeselskabets Laboratorium vedrørende Metoder til Bestemmelse af Jordens Gødningstrang.

*

I Hedeselskabets Laboratorium udføres der, navnlig i de senere Aar et betydeligt Antal Tørve- og Mergelanalyser, og der er i Forbindelse med de af Hedeselskabet ledede Kultiveringsarbejder udført talrige Analyser for Bestemmelse af Kalktilstanden i Jorden, herunder Forekomster af Giftstoffer.

I 1929 blev anskaffet et Potentiometer til Kalktrangsundersøgelser, og siden den Tid har Kalktrangsundersøgelserne udgjort en meget væsentlig Del af Laboratoriets Arbejde. Dette staar i Forbindelse med, at man, som omtalt, efterhaanden blev klar over, at Jorden burde undersøges, forinden Mergling foretoges, og det er derfor hovedsagelig Mergelselskaberne, der har gjort, at Laboratoriets Arbejde paa dette Omraade er blevet meget stor.

I Laboratoriet er eksempelvis i 1939 fuldført følgende Analyser:

Mergelanalyser	3.761
Kalktrangsanalyser	36.913
Kalkbehovbestemmelser	375
Askebestemmelse i Tørv	923
Brændværdibestemmelser	469
Andre Analyser	275

* Vandlidende Arealer langs Madum Aa ved Ringkøbing.
Her er store Afvandingsprojekter under Udførelse.

Af specielle Opgaver kan nævnes, at Laboratoriet f. Eks. har udført en Række Analyser af Jordprøver fra Tønder Marsk for at faa undersøgt, om der er fri Syre i Jordbunden, der kan befrygtes at angribe Vandledninger, der paatænkes nedlagt til Fordeling af Drikkevand. Endvidere er der i Tørveprøver fra Lille Vildmose foretaget Undersøgelser til Belysning af Tørvemassens Indskrumpningskvotient, Vægtfylde m. m.

Det som Følge af Krigen stærkt forøgede Arbejde med Undersøgelse af Moserne har medført, at der til Laboratoriet har maattet anskaffes en Del nyt Materiel til Brug ved Undersøgelse af Tørveanalyser, ligesom det har været nødvendigt at udvide Afdelingens Personale.

I de senere Aar er optaget en systematisk Undersøgelse af Jyllands Hedearealer, som i 1866 omfattede ca. 800.000 ha. Hedernes Udnyttelse er stadig Genstand for Offentlighedens Interesse bl. a. af Hensyn til Beskæftigelsesproblemet, og det var derfor naturligt, at man i 1935 paa-begyndte en Undersøgelse for at fremskaffe Oplysning om Hedearea-lernes Størrelse, Fordeling indenfor Amterne, Jordbundens Beskaffen-hed, Adgang til Vand, Mergel, til Veje o. s. v. Som et første Resultat af dette Arbejde er en foreløbig Oversigt paa Grundlag af Statistikken og de paa Maalebordsbladene angivne Signaturer.

Efter denne Beretning skulde der være op imod 200.000 ha Hede tilbage i Jylland.

Denne Beretning giver ikke nogen Oplysning om Hedernes Beskaffenhed, men der er siden 1937 foretaget et ret betydeligt Arbejde i Marken for at korrigere Grænserne for resterende Hede. Samtidig er der ved Boringer til ca. 80 cm Dybde foretaget en Bonitering af He-derne for at faa Klarhed over, hvilke Arealer, der bør opdyrkes til Landbrug, hvilke der bør beplantes, og hvilke Arealer man bør lade ligge som Hede. Dette Arbejde er fuldført for Ribe og Ringkøbing Amter.

Endvidere er Markarbejdet i Hovedsagen afsluttet for Vejle, Vi-borg og Aalborg Amter.

*

Efter Anmodning af Landboforeningen og Plantningsforeningen for Nr. Rangstrup Herred foretoges i Efteraaret 1939 en Undersø-gelse af Jordbundsforholdene i Herredet. Formaalet hermed var at faa en Oversigt over Arealernes Beskaffenhed med Henblik paa mulig Beplantning af dertil passende Arealer.

Efter Undersøgelsen i Marken er der i Løbet af de sidste 10 Aar til-plantet ialt 168 ha, men endnu udgør Krat-, Skov- og Plantagearealet kun 3,7 % af Herredets samlede Areal mod ca. 9,2 % som Gennem-snit for hele Jylland. Medens Herredet saaledes nu er skovfattigt, viser de mange Kratpartier og Skovrester, Træstammer i Moserne og mange By- og Stednavne, at Herredet i ældre Tid har været stærkt skov-bevokset.

*

Det vil være bekendt, at Hedeselskabet gennem hele den Tid, det har bestaaet, har virket for at lette Hedeboerne Adgang til Mer-

* Planteskolens Frøbedsplanter udprikles.

gel i de forskellige Egne, dels ved at søge ordnet Transporten af Mergelen til Egne, hvor saadant ikke fandtes.

Det første Led i Arbejdet for at fremskaffe Mergel til mergelfattige Egne var Anlægget af faste Mergelbaner, nemlig *Grindsted—Grene, Damholt—Hodsager, Eskjær—Slyng Mergelbaner*. Disse Baner anlagdes paa det Grundlag, at Lodsejerne dannede et Interessentskab og tilvejebragte $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ af Anlægskapitalen, medens Staten tilskød Resten som Laan paa Betingelse af, at disse Laan skulde være rentefrie, men efter nogle Aars Afdragsfrihed afdrages i 25 Aar. Det viste sig imidlertid, at det blev vanskeligt for Interessenterne at skaffe Afdragene paa Laanene, der derfor efterhaanden blev eftergivet af Staten. Man kom

derefter til den Anskuelse, at Fremgangsmaaden med Anlæg af af faste Mergelbaner ikke var praktisk, selvom det maatte erkendes, at disse Baner havde haft stor økonomisk Betydning for de paagældende Egne.

For de Egne, der ligger i Nærheden af Trafikbanerne, kom man i stor Udstrækning ind paa at yde en betydelig *Fragtteltelse* til Transporten af Mergelen, og Staten stillede igennem en Aarrække betydelige Tilskud til Raadighed for denne Transport.

I 1904 organiseredes Transporten af Mergel paa flyttelige Sporbaner, og denne Form for Mergeltransport tog efterhaanden et mægtigt Omfang og blev næsten den eneste Form for Mergeltransport og Kalktilførsel ikke alene i Jyllands Hedeegne, men ogsaa paa Jyllands bedste Jorder, og selv paa Sjælland blev der i 1928 oprettet et Mergelselskab til Transport af Mergel fra Hannerup Mergelleje, nemlig *Holbækegnens Mergelselskab*, hvorfra store Dele af det nordvestlige Sjælland og Odsherred blev merglet. Senere stiftedes andre Mergelselskaber paa Sjælland.

Et Net af Mergelbaner med flyttelige Spor har været spændt over Landet som Edderkoppespind fra Nord til Syd og fra Øst til Vest, og ca. 80 Selskaber rundt i Landet har arbejdet med Udkørsel af Mergel, og der er i Tidens Løb undersøgt over 6000 Mergellejer og udnyttet ca. 2000.

Med Erklæringen af den udvidede Undervandsbaadskrig 1917 blev det nødvendigt for det danske Samfund at forcere Fremstillingen af Tørv det mest mulige, fordi Tilførselen af udenlandske Brændselsmaterialer svigtede. Til Tørvefremstilling var det nødvendigt at skaffe Spormateriel, og da dette ikke kunde skaffes fra Udlandet, paa lagde Landbrugsministeriet Hedeselskabet i saa stor Udstrækning som muligt at søge Mergelsporene frigjort til Tørveproduktionen. Mergelselskaberne viste sig forstaaende, og skønt mange af Selskaberne maatte standse en paabegyndt Mergeltransport, gik Selskaberne dog straks ind paa at aflevere Sporene mod Løfte fra Staten om at erstatte Sporene, saasart det blev muligt.

I Aarene efer Verdenskrigen var Mergeltransporten paa flyttelige Spor ret ringe, men efter 1920, da det igen blev muligt at købe Spormateriel — omend til meget høje Priser —, blev Transporten paany taget op af Mergelselskaberne. Staten bevilgede i 1920 til Hedeselskabet 695.000 Kr. til Indkøb af nyt Spormateriel, og i 1921 kom en ny Bevilling paa 270.000 Kr.

Transporten paa flyttelige Spor viste sig særdeles brugbar, idet Megelen saa at sige kørtes ud paa hver Mands Mark. Der er paa denne Maade merglet uhyre Strækninger og store Dele af Jylland har gennem denne Virksomhed fuldstændig skiftet Karakter. Ved Mergeltransport paa flyttelige Spor er der ialt siden 1904 udkørt ca. 16,5 Mill. Kubik-

* Fra Ælteværket transporteres den nu vællingagtige Masse ud paa Læggepladsen, hvor Massen formes til Tørv.

meter Mergel ved ialt 123 Mergelselskaber med en Bekostning, der formentlig ikke ligger langt fra 70 Mill. Kr.

Transporten paa flyttelige Spor gik efterhaanden tilbage, idet man de fleste Steder gik over til at benytte Lastbiler, der kører Mergelen fra smaa lokale Lejer, hvor Mergelen kan optages ved Grab. Denne Form

for Mergeltransport blev efterhaanden saa gennemprøvet, at Hedeselskabet ikke nærrede nogen Betænkelighed ved at afhænde Sporene og hele det kostbare Materiel, Lokomotiver, Tipvogne, Gravemaskiner o. s. v.

Det er en Epoke i Hedeselskabets Historie, der dermed afsluttedes, idet Mergeltransporten paa flyttelige Spor helt ophørte i 1936, efter at meget store Merglingsarbejder var tilendebragt.

⋆

Det grundlæggende for Mergeltransport paa flyttelige Spor var gennem en lang Aarrække Mergelselskaber, der hvilede paa *solidariske Forpligtelser* hos Selskabets Medlemmer. Et Grundlag, der ikke kunde indvendes noget imod, indtil de nye Tider kom i Midten af Tyverne. Man var ikke blind for, at der kunde fremkomme Tab indenfor et saadant solidarisk Selskab, men gennem en lang Aarrække gik Arbejdet sin støtte Gang, uden at noget Mergelselskab selv i Landets fattigste Egne havde væsentlige Tab, til Trods for, at næppe nogen Landbruger indenfor et Mergelselskabs Omraade nogensinde var blevet udelukket fra at erholde Mergel paa Grund af daarlig økonomisk Stilling.

Det var først i Begyndelsen af Tyverne, at der virkelig blev Tale om mærkbare Tab indenfor enkelte Mergelselskaber, og disse Tab tillige med Tidens Vanskeligheder for dansk Landbrug i det hele taget, bevirkede, at Landboerne blev betænkelige ved at indtræde i solidariske Selskaber. I Samarbejde med Foreningen *De danske Mergelselskaber* rettedes da Henvendelse til Regeringen om en Lovgivning, hvorefter solidariske Forpligtelser indenfor Mergelselskaberne kunde undgaaes. Forhandlingerne mellem Regeringen, De danske Mergelselskaber og Hedeselskabet førte til Vedtagelsen af Lov Nr. 136 af 1929 om Begunstigelser for Mergelselskaber. Denne Lov blev skelsættende for Lovgivningen vedrørende Grundforbedringsarbejder i det hele taget. Loven giver Ret til Tinglysning af Mergelgælden paa Ejendommene forud for alle Prioriteter og med samme Fortrinsret som kommunale Skatter. Loven bestemmer, at et Mergelselskabs Organisation og Omraade skal underkastes Kendelse af en Landvæsenskommission, og naar Kommissionen har fundet Sagen forsvarlig og afsagt Kendelse, gaar Sagen til Landbrugsministeriet, som tildeler Mergelselskabet en Bevilling. Loven fik et Par mindre Tillæg i Aarene 1930—32 og 34. Forskellige Forhold, bl. a. den Form, hvorunder Arbejdet udførtes, bevirkede imidlertid, at en Ændring i Lovgivningen for Mergelarbejdet var paakrævet, og en saadan Ændring skete ved Vedtagelse af Ændringer af 6. April 1940 i Loven om Begunstigelser for Mergelselskaber.

Efter disse Ændringer er der nu aabnet Mulighed for, at et Mer-

* Vest for, men alligevel i Læ af det gamle, udtjente Hvidgranshegn er det nye Seljerønhegn vokset op.

gelselskab kan fordre Mergellejer afstaaet til midlertidig Brug, hvis ikke almindelig Overenskomst kan opnaas med vedkommende Ejer.

Ændringerne i Loven var paakrævet, fordi Entreprenører i flere Tilfælde havde baandlagt Mergellejerne, idet de havde henvendt sig til Ejerne om Forkøbsret, og Ejerne havde givet denne Forkøbsret, uden hyppigt at være klare over, hvad en Underskrift paa en Købekontrakt betød. Saadanne Mergellejer aabner Loven nu Adgang til, at et Mergelselskab kan faa afstaaet til Udnyttelse.

Loven bestemmer endvidere, at der skal forelægges Landvæsenkommissionen Erklæring om hele Planen og Kontrollen med dens

Gennemførelse fra en af Ministeriet for Landbrug og Fiskeri godkendt sagkyndig Institution eller Person. Ved Skrivelse af 12. April 1940 har Ministeriet godkendt Hedeselskabet til indtil videre at afgive saadanne Erklæringer. Ministeriet har samtidig tilstillet Selskabet en Instruks, hvorefter Erklæringen skal omfatte hele Sagen, saavel dens tekniske som økonomiske Forsvarlighed, Kalktrangsundersøgelsen, Kontrakten vedrørende Mergellejets Udnyttelse, Mergelselskabets Vedtægter etc. Endelig skal der i Erklæringen foreslaas Kontrol med Arbejdets Udførelse.

Af andre vigtige Bestemmelser kan nævnes, at Tinglysningen nu alene skal gaa ud paa, at der paahviler Ejendommen Mergelforpligtelse i Henhold til Landvæsenskommissionens Kendelse og Ministeriets Bevilling, hvorimod Gældens Størrelse ikke skal noteres. Mergelselskabets Bestyrelse er dog paa Forlangende forpligtet til at give Oplysning om Gældens Størrelse. Senest 4 Maaneder efter Arbejdets Afslutning skal Mergelselskabet aflægge Regnskab overfor Landvæsenskommissionen, der bestaar til Afviklingen er tilendebragt.

Hvis et Medlem ønsker at udtræde af Mergelselskabet mod Betaling af den paa Ejendommen hvilende Restgæld, kan Udtræden finde Sted efter indhentet Samtykke fra Landvæsenskommissionen.

Vedtagelsen af Lov Nr. 136 1929 medførte et stærkt Opsving i Mergelarbejdet og bidrog navnlig til, at Arbejdet i de sønderjydske Landsdele blev taget op i stort Omfang.

Det var imidlertid fra første Færd klart, at de store Kapitaler, der skulde anvendes indenfor en forholdsvis kort Tid vilde volde og ogsaa voldte Mergelselskaberne Vanskeligheder. Det var derfor en uvurderlig Støtte, at der i en Aarrække, væsentlig paa Foranledning af Foreningen De danske Mergelselskaber, er bleven stillet Penge til Raadighed for Mergelselskaberne af Nationalbanken under Statens Garanti. Indtil Udgangen af 1940 havde Finansministeriet garanteret for et Laanebeløb af ca. 21 Mill. Kr.

Naar det lykkedes at gennemføre disse betydelige Lettelser for Mergelselskaberne baade m. H. t. Laan og paakrævede Ændringer i Lovene har De danske Mergelselskabers mangeaarige Formand, Landstingsmand *Martin Sørensen* en væsentlig Del af Æren herfor.

Til Mergelselskaberne har Staten vedblivende ydet Rentetilskud til Laanene, nemlig henholdsvis 1 0/0, hvor Laanet er ydet af Statslaanefonden eller under Statens Garanti, ellers 2 0/0, saaledes at Mergelselskaberne har kunnet have forholdsvis billige Penge at arbejde med. Betingelsen for at modtage Rentetilskud er, at Mergelselskaberne afdrager Gælden med $\frac{1}{10}$ aarlig efter Arbejdets Afslutning. Indtil 1916 havde Staten ydet ialt 171.276 Kr. i Rentetilskud til Mergelselskaberne, og i Tiden 1916 til 1941 har Rentetilskudene andraget 5.023.046 Kr.

Reguleret sjællandsk Aaløb. Aaen har afvandet nogle af Sjællands største Mosearealer.

Mergeltransporten paa Trafikbanerne paabegyndtes omkring 1890 og er fortsat til Dato væsentlig paa samme Grundlag som oprindeligt. Indtil 1934 blev der ydet *Tilskud til Transport* til mergelfattige, magre Egne, men fra 1935 ændredes Reglerne, saaledes at der nu kan ydes Tilskud til Mergeltransporten til mergelfattige Egne i hele Landet.

Transporten er foregaaet fra store anerkendte Mergellejer over hele Jylland, og efter Reglerne i 1935 paa Betingelse af, at der er Trang til den Mergel, hvortil der søges Tilskud.

Andragender om Tilskud skal nu være bilagt Oplysninger om Ejendommens Kalktrang. Saaledes som tidligere omtalt bliver der nu for hver Ejendom, hvortil leveres Mergel med Tilskud, udarbejdet et Kalktrangskort, der bl. a. angiver hvor stor Mergelmængde, der skal anvendes paa Ejendommen for at opnaa den rette Kalktilstand.

Reglerne af 1935 aabner tillige Mulighed for Tilskud til Mergeltransport paa Lastbil, og medens Tilskud til Transport af Kalk tidligere var afhængig af særlige Forhold, er Mergel og Kalk m. H. t. Transport stillet lige, saaledes at det er Kalktrangen, der er afgørende for Ydelsen af Tilskud til Egne, hvor Mergel og Kalk ikke findes.

Indtil 1935 blev Tilskudet til Mergeltransporten paa Trafikbanerne beregnet saaledes, at Modtagerne skulde betale $\frac{3}{10}$ af Fragten, dog mindst et Beløb, der kunde veksle fra 5 til 10 Kr. pr. Vognladning Mergel à 10.000 kg. Efter Reglernes Ændring skal Modtageren nu forlods betale et Mindstebeløb paa 6 Kr. pr. 10.000 kg Mergel og derefter $\frac{3}{10}$ af Forskellen mellem de 6 Kr. og den betalte Fragt, medens Staten betaler Resten. For Tilskud til Transport af Kalk er der sket tilsvarende Ændringer.

Siden Mergeltransportens Paabegyndelse paa Trafikbanerne i 1889 er der ialt transporteret 642.461 Vognladninger Mergel à 10.000 kg (ca. 4,5 Mill. Kubikmeter), hvortil er ydet i Fragttilskud ca. 13,2 Mill. Kr. Af denne Mergelmængde er 520.850 Vognladninger transporteret siden 1916.

Af Kalk er der siden 1897 transporteret ialt 62.224 Vognladninger à 10.000 kg, hvortil er ydet i Fragttilskud ca. 1,8 Mill. Kr. Af denne Mængde er 52.716 Vognladninger transporteret siden 1916.

Ialt er der paa flyttelige Spor, Lastbiler og Trafikbaner udkørt 21,5 Mill. Kubikmeter Mergel fordelt saa at sige over hele Landet.

*

Medens Mergeltransporten paa Trafikbanerne oprindelig foregik paa den Maade, at Forbrugerne aftog den Mergelmængde aarligt, der var Brug for, og betalte Mergelen kontant, er Udviklingen i de senere Aar gaaet i den Retning, at Forbrugerne er blevet samlede i Mergelselskaber stiftede paa Grundlag af Lov af 1929 om Begunstigelser for Mergelselskaber, hvorefter Mergelgælden er tinglyst paa Ejendommen og hele Mergelmængden aftages indenfor et kort Tidsrum. Denne Ordning medførte naturligvis meget omfattende Mergeltransporter i en Aarrække (1930—37); men da den væsentlige Del af Oplandet langs Trafikbanerne nu er merglet, er Mergeltransporten paa Trafikbanerne stærkt aftagende.

Eftersøgningen efter Mergellejer og Undersøgelse af Lejerne ved Dybdeboringer foretages nu i meget stort Omfang, og det er Hensig-

* Reolplov, trukket af 2 Traktorer, dybbehandler Jorden forud for Plantning.

ten efterhaanden at faa undersøgt Landets forskellige Egne for Mergelforekomster, til hvilket Formaal Staten ogsaa aarligt bevilger et Beløb.

Alt synes at tyde paa, at Fremtidens Mergling vil komme til at fo-

* Forsøgsarealer med Kalk- og Merglingsforsøg.
Forsøgene udføres af Hedeselskabets Afdeling for Undersøgelser og Forsøg.

regaa fra lokale Mergellejer, hvor saadanne findes. Afrømning af Overjord og Udgravning af Mergel kan foretages med Grab i Stedet for de tidligere store Gravemaskiner, og Transporten kan foregaa pr. Lastbil. Der spares derved et kostbart Forarbejde med Sporlægning, og Arbejderne eller Udkørselen fra saadanne Mergellejer kan hurtigt sættes i Gang.

Der er ingen Grund til at tro, at Mergelarbejdet skal ophøre her i Landet, der vil stadig blive Brug for Tilførsel af Mergel og Kalk ikke alene paa de magre vestjydske Jorder, men overalt i Landet, idet Tiden har vist, at Merglingen, d. v. s. den passende Kalktilstand i Jordbunden, kun holder sig en vis Aarrække, hvorefter der paany maa foretages Kalktilførsel, enten gennem Mergel eller Kalk.

* Plantageudkant ved Hurup. Ædelgranerne er naet til Vejrs, men i Vindsiden er ikke alene Naale og Kviste, men ogsaa Grenene slidt af.

Merglingen af den danske Jord, er det Grundforbedringsarbejde, der har haft den største Betydning for Hedeopdyrkningen. Tidligere Tidens Kalktilførsel til de kalkfattige Jorder skete vel nok gennem Mergel, men paa den Maade, at hver enkelt Mand skaffede sig sin Mergel enten ved at grave den ud af sin egen Jord eller hente den langvejs fra. Nutiden vil vanskeligt kunne forstaa, hvilket Arbejde ældre Tidens Hededyrkere udførte for at skaffe den uundværlige Mergel frem.

*

Paa Foranledning af Det danske Hedeselskab stiftedes i 1898 *Dansk Plantageforsikringsforening*. Hedeselskabets Stifter E. M. Dalgas havde beskæftiget sig med Tanken om Stiftelsen af en saadan Forening, men det lykkedes alligevel først at faa Tanken realiseret 4 Aar efter hans Død.

Forsikringsforeningens Formaal er at sikre Genplantningen af eventuelle brandhærgede Arealer, men dog ikke at sikre Plantageejerne mod det økonomiske Tab, der kan lides paa Træmassen, men at sikre, at værdifulde Plantagearealer ikke paany efter en Brand falder tilbage i Værdiløshed og igen bliver Hede.

Foreningens Medlemmer er solidarisk ansvarlige for de Foreningens paahvilende Forpligtelser, enhver i Forhold til sit forsikrede Areal Maksimum for Erstatningen er sat til 400 Kr. pr. ha, hvilket muliggør, at Genplantningen i mange Tilfælde kan foretages bedre end den oprindelige Plantning og med mere værdifulde Træarter.

Overensstemmende med Formaalet at sikre Genplantningen af brandhærgede Plantagearealer er Bestemmelsen i Foreningens Vedtægter om, at Erstatningerne først udbetales efterhaanden som Genplantningen sker og godkendes.

Vedtægterne indeholder en Række Bestemmelser sigtende til at begrænse Brandfaren og eventuelle Skaders Omfang, hvoraf de vigtigste er, at hvor en Plantage støder op til Lynghede, skal den adskilles fra denne ved et mindst 15 m bredt Brandbælte, som stadig holdes fri for Lyng og anden brandfarlig Vegetation. Endvidere skal Plantager paa over 140 ha ved brandfri Bælter af mindst 15 m Bredde deles i Masker paa ikke over 140 ha.

Lovgivningsmagten har derhos truffet særlige Bestemmelser for at sikre Plantagerne mod Antændelse ved Gnister fra Lokomotiver, hvor Banerne gaar gennem Skove eller Plantager. Endvidere har Lovgivningsmagten fastsat Bestemmelser for Afbrænding af Hede, som nu ikke maa finde Sted i Tiden fra 1. Marts til 1. November, alt for at sikre Plantager og Tørvemoser mod ødelæggende Brande.

Forsikringsforeningens Vedtægter indeholder en Bestemmelse om,

* Brandhæret Bjergfyrplantage.

at Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse og et Repræsentantskab, og at Foreningens Bestyrelse indtil videre skal bestaa af 3 af Hedeselskabets Bestyrelse af sin Midte valgte Medlemmer. En Ordning, som saavel fra Hedeselskabets Bestyrelse, som fra Foreningens

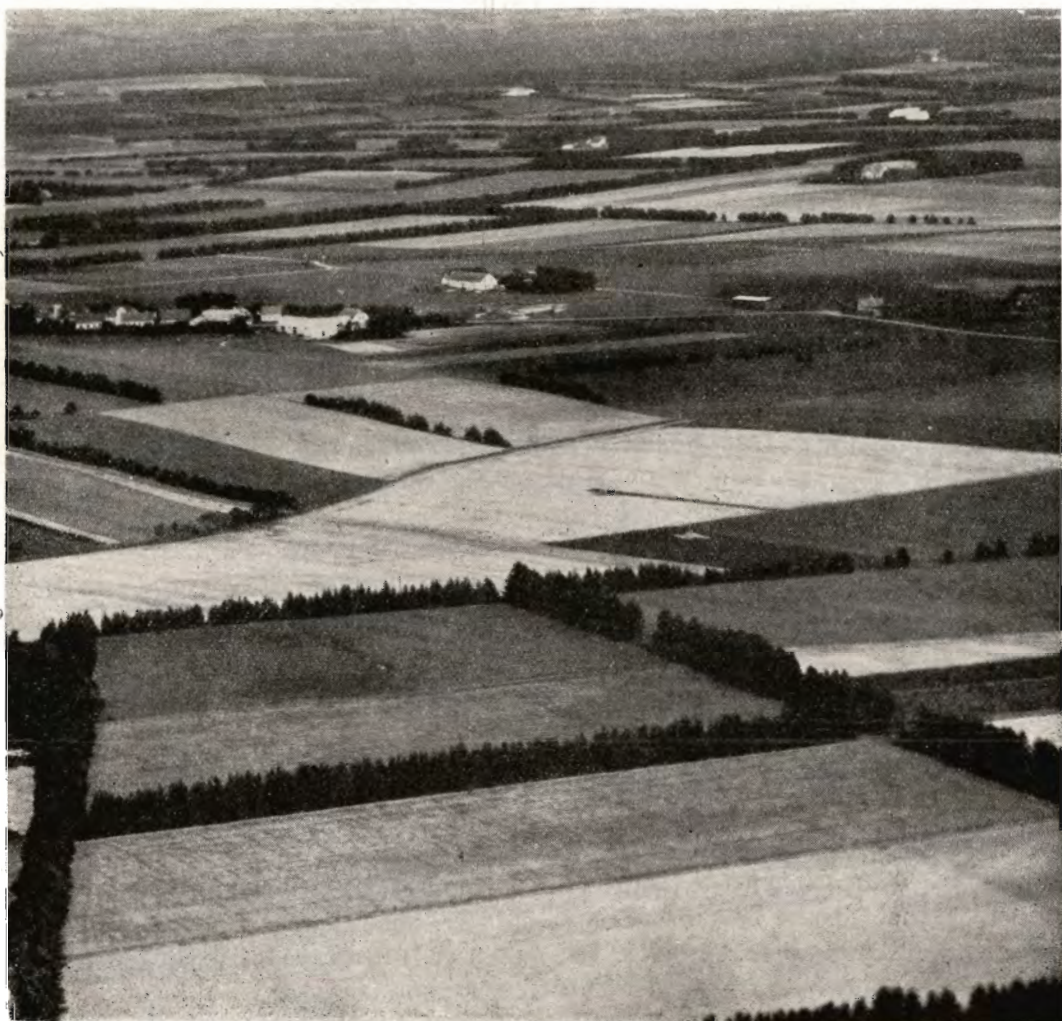

* Skovfogedelever foretager Udhugst i Plantage paa Djursland.

Repræsentantskab kan opsiges med et Aars Varsel til en 1. Juli. For-
eningen arbejder i nær Tilknytning til Hedeselskabet.

Forsikringstagernes Antal saavel som det forsikrede Areal er ste-
get betydeligt i de senere Aar. Forsikringerne omfatter nu ialt 1100
Forsikringer med et forsikret Areal af 45.000 ha. Den samlede Forsik-
ringssum andrager saaledes 18 Mill. Kr. Selvom altsaa et betydeligt
Antal, navnlig af de større Plantager, er forsikret, er der dog endnu
langt tilbage, inden alle de gennem Hedeselskabet oprettede ca. 2800
Fredskovsplantager er forsikrede. Det maa være et Maal at stræbe hen-

Flyvebillede af tidligere Hede ved Hegnsvig.

imod, at alle Naaletræplantager forsikres, i hvert Tilfælde for Genplantningsværdien, og det er ogsaa nu en Betingelse for Opnaaelse af Stats-tilskud, at Fredskovsdeklarationerne indeholder en Bestemmelse om, at Plantagerne er forsikrede i hvert Tilfælde for Genplantningsværdien. Forsikringen er meget billig, der betales kun 50 Øre i Indskud pr. ha og 15 Øre om Aaret pr. ha forsikret Areal.

*

I 1907 dannedes »Foreningen af Hedeselskabets Tjenestemænd«, hvis Formaal er at virke for Sammenhold og forbedrede Kaar for Hedeselskabets faste Tjenestemænd. Foreningens Bestyrelse har gen-

nem Aarene ført adskillige Forhandlinger med Hedeselskabets Bestyrelse om Forhold vedrørende Tjenestemændenes Arbejdsvilkaar og Løn og saaledes været medvirkende til, at der i 1908 vedtoges et Lønregulativ for Hedeselskabets Tjenestemænd, idet disse ikke tidligere havde været indordnet under noget bestemt Lønregulativ med faste og stigende Lønsatser i de forskellige Klasser. Senere har Foreningen været medvirkende ved Udarbejdelsen af et Lønregulativ for Hedeselskabets Tjenestemænd, der blev behandlet paa Hedeselskabets overordentlige Repræsentantmøde den 17. Oktober 1919 i København og efter at være vedtaget af Repræsentantskabet blev indsendt til Landbrugsministeriet. Landbrugsministeriet tilstillede derefter ved Skrivelse af 26. Januar 1920 Hedeselskabet et af Folketingets Lønningsudvalg udarbejdet Lønregulativ for Hedeselskabets Tjenestemænd, som straks traadte i Kraft, efter at være godkendt af Hedeselskabets Repræsentantskab. Dette Lønregulativ, der indeholdt Bestemmelser om Dyrtidstillæg som for Statens Tjenestemænd, er vedblivende i Hovedsagen gældende for Hedeselskabets Tjenestemænd. Foreningens nuværende Formand er Distriktsbestyrer *Axel Pedersen*, Odense.

Vedrørende *Pensionsordningen* af Hedeselskabets Tjenestemænd havde der ikke hidtil været bestemte Regler, udover de for Hedeselskabets Forsørgelseskasse gældende Vedtægter, hvorefter hver Tjenestemand til Forsørgelseskassen skulde indbetale 5 % af Løn og Diæter, medens Hedeselskabet samtidig indbetalte andre 5 %. Beløbene indsattes paa en Sparekassebog for hver enkelt Funktionær og kunde saa ved Tjenestemandens Afgang efter bestemte Regler udbetales den afgaaende Tjenestemand eller hans Arvinger. Naar Hedeselskabets Bestyrelse fandt Anledning dertil, kunde den endvidere paa de aarlige Repræsentantmøder forelægge Forslag om Supplering af den Pension, Tjenestemanden kunde opnaa ved Køb af en Livrente for det paa hans Konto i Forsørgelseskassen indestaaende Beløb.

Paa Hedeselskabets Repræsentantmøde den 21. Juni 1922 i Tønder behandlede et Andragende fra Foreningen af Hedeselskabets Tjenestemænd om en ny Pensionsordning. Andragendet blev vel modtaget, og der vedtoges et Forslag fra Bestyrelsen til en Pensionsordning saalydende:

»Repræsentantskabet erklærer at være sindet indtil videre og forsaavidt de fornødne økonomiske Midler haves til Raadighed at bevilge Hedeselskabets eventuelle afgaaende Tjenestemænd og deres Enker en aarlig Understøttelse ved Hjælp af hvilken den Livrente, der kunde sikres dem gennem deres paa Konto i Forsørgelseskassen indestaaende Kapital, suppleres til et Beløb, der svarer til, hvad der efter de til enhver Tid gældende Regler for Statens Tjenestemænds Pensionering vilde kunne tilkomme dem i Pension, hvis disse Regler var gældende for

* Aabne Drængrøfter, hvor Rørledningerne endnu ikke er lagt ned.

dem, dog at Spørgsmaalet om, hvorvidt der vil kunne tilstaas Børneunderstøttelser, forbeholdes til Afgørelse i hvert enkelt Tilfælde, ligesom Repræsentantskabets Afgørelse af foreliggende Pensionsspørgsmaal er endelig og ikke kan gøres til Genstand for Paaanke af nogen Art.«

Det vil her være paa sin Plads at nævne for Tiden pensionerede Tjenestemænd, der trofast og dygtigt har tjent Hedeselskabet i en lang Aarrække, nemlig: Plantagemaal, Forstkandidat *C. Sørensen*, afgaaet 1930, Plantør *C. F. Rasmussen*, Rødkjærsbro, afgaaet 1930, Distriktsbestyrer *Petersen Hjerik*, Tarm, afgaaet 1933, Forstassistent *Fischer*, afgaaet 1935, Forstkandidat *E. Sick*, afgaaet 1938, Skovrider *Hornemann*, afgaaet 1938, Kasserer *V. Iversen*, afgaaet 1940, Skovrider *Jens J. Holt*, afgaaet 1940.

* Tørvemasse af 3—4 Meters Dybde under Afgravning i større midtjydske Mose.

For de, der har kendt Hedeselskabet eller hørt om Hedeselskabet fra halvfjerdserne til nu, er det forbausende at se, hvorledes det har udviklet sig og dets Virkeomraade forøget. Naar man tænker tilbage paa Selskabets første Kontorer, de to smaa Kvistværelser i Oberstløjtnant *Dalgas'* Villa »Montana« i Aarhus, gennem Kontorerne i Jern-

* Yngre Plantning anlagt i raa Hede.

baneadministrationsbygningen i Aarhus og senere i en lejet Lejlighed i Fredensgade i Aarhus og nu ser for sig den smukke Kontorbygning i Viborg med de forskellige Afdelingskontorer og desuden tænker paa de mange Kontorer rundt i Landet, maa det siges at have været en rivende Udvikling. Fra et lille privat Selskab med nogle faa Funktionærer har det udviklet sig til et Selskab med over 100 faste Funktionærer og endnu flere løst antagne Tjenestemænd og til en Institution, der nyder meget betydelig Statsstøtte. Mærkelig i sin Art, idet Stat og Private derigennem arbejder i det nøjeste Samarbejde paa Opgaver, som vel egentlig er Statsopgaver, men som man mener løses bedst, naar det private Initiativ faar Lov til at være førende. Det har været en Lykke for Arbejdet, at man saaledes har kunnet arbejde under nogenlunde frie Former.

For de, der har kendt Jylland, navnlig det sydlige og vestlige Jylland, for 50 Aar siden, er det en Oplevelse at færdes nu gennem de samme Strækninger. Der var endeløse Flader vest for den midtjydske Højderyg, og mange Steder strakte Heden sig helt ud mod Østkysten saaledes næsten helt ind til Randers. Man kunde rejse Mil efter Mil paa Heden, kun brudt af smalle Engstrækninger langs Aaløbene, hvor Beboerne sine Steder ved smaa Vandhjul søgte at hælde lidt Vand ud over de tørre Agre og sure Enge. Da jeg i 1890 som Forstelev kom til Oberst Dalgas Ejendom Høllund Søgaard ved Vorbasse som Elev hos Skovrider Sørensen, var Størstedelen af Vorbasse og Holsted og Hovborg Sogne bogstavelig talt sort Hede. Nu 50 Aar efter er Egnen næsten helt opdyrket. Staar man paa en Kæmpehøj midtvejs mellem Hovborg og Vorbasse, ser man ud over et forholdsvis frodigt Landskab med Tusinder af Hektar Plantage og milelange levende Hegn. Som det er gaaet her i denne Egn, saaledes er det gaaet i mange Egne af Jylland.

Landets bedste

Skovle, Spader, Grebe, Forke og lign.
Landbrugs- og Haveredskaber er
LYSBRO's Fabrikat

med „Himmelbjergtaarnet“ stemplet i Staalet.

Forlang i Tillid hertil **LYSBRO VÆRKTØJ** og **REDSKABER**
— „dem med Taarnet“ — de har bestaaet deres Prøve og
vundet **Anerkendelse.**

Indr Varemærke

LYSBRO FABRIKER, v. Silkeborg

Handelsbanken i Viborg

Filial af Aktieselskabet
Kjøbenhavns Handelsbank

Kontortid: 9—15
Telefon: **1500**
(5 Linier)

Viborg Papir-Comp.

Papir & Papirvarer en gros.
Bogtrykkeri.
Kontorforsyning

Sct. Mathiasgade 31—33.
Telf. Viborg 802—803.

Viborg Byes og Omegns Sparekasse

Telf. 1400 (3 Linier)

Sct. Mathiasgade 68
Kontortid: Kl. 9—15

VIBORG ANDELS-SVINESLAGTERI

Vore Udsalg bringes i Erindring

Telefoner 137 og 779

Beskyt Deres Plantninger med

Elektrohegnet **STØD**

Det førende Hegn.

Firma: Dansk Elektrohegn,
V. Boulevard 51, København V.
Telefon Central 15453.

Den sjællandske Bondestands Sparekasse

Vestervoldgade 107

København V

77 Kontorsteder paa Sjælland

ALLE SPAREKASSEFORRETNINGER UDFØRES

Herning Hede- & Discontobank.

10—12½, 2½,—5.
Telefon 5, 273 og 720.

A. Philipsen & Co., Viborg.

Maskinanlæg - Automobiler.
Telefon 532—1064.
Elektriske Anlæg - Vandværks-
anlæg. Telefon 174—274.

JYDSK ØL I JYLLAND

FORLANG
„ODIN“
ØL
FINESTE KVALITETER

AEROLIT
DANSK SIKKERHEDSPRÆNGSTOF.

Aktieselskabet
CARLSBERG TEGLVÆRK

Middelgade 14, Randers – Telefon 1515

Carlsberg Teglværk: Randers 174

Faarup Teglværk: Faarup 10

**LEVERANDØRER TIL DE SAMV. PLANTNINGS-
FORENINGER OG HEDESELSKABET**

Johannes Rain & Søn

SKOVFRÖKONTORET

Köbenhavn-Valby

**Brostrøms^s
Planteskole**

VIBORG
ved *C. Nielsen*
Telefon 42

leverer alle
Planter for Have,
Mark og Skov –

*Haardføre og veldrevne
Arter for ethvert Formaal*

Forlang Tilbud
Vi garanterer Kvaliteten

**PALUDANS
PLANTESKOLE**
— KLARSKOV —
130 Tdr. Land.

Skovplanter,
Hæk- og Hegsplanter,
Allétræer,
10 Millioner Prikleplanter.

Forlang Prislister.

TELEFON KLARSKOV NR. 9.

Frøavlscntret Hunsballe

Holstebro

Telefon 533

Frøavl
og Frøhandel

Hulkjærhus
Planteskole

Rødkjærsbro
Telefon Ans 25

Planter til
Skove
Læhegn
Haver

Spejlborgs Planteskole

Brønderslev

Telefon 382

Skov-,
Læ- og
Hækplanter

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)
— Grundlagt 1887 —

KOLDING
Telefon 43

**P. KRUSES
PLANTESKOLE**

- MUNDELSTRUP -
Telefon Tilst Nr. 7

**Skovplanter
Haveplanter**

Forlang Prislister eller Tilbud

Skive Markfrøkontor

Grundlagt 1896
Telf. 94 Skive

Frøavl Frøhandel

Å S SØNDERJYDSK FRØFORSYNING

AABENRAA – TELF. 47

Å S FISKBÆK BRIKETFABRIK

BRUNKULSBRIKETTER & RENHARPEDE BRUNKUL

Kontor: Aarhus
Aaboulevarden 7
Telefon: 5710

Fabrik: Fiskbæk
pr. Herborg
Telefon: Herborg 12

Andels-Anstalten Tryg

tegner alle Arter af Livsforsikringer.

Hovedkontor: Rosenørnsallé 1 — København.

MIMA

VASKER
og
OVERRASKER

Reducerer Vasketiden til det halve -
Haandarbejdet til en Tiendedel.
Sparer Tøj, Tid og Vaskemidler.

M. I. MEYER A/S Ny Toldbodgade 27
København, Tlf. C. 670

Afdeling for Jylland: Telefon Aarhus 2595.
Afdeling for Fyen: Telefon Odense 3639.

SKIVE

DISKONTOBANK

Kontortid 9-12 og 2-5

Filial i Haderup

Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring.

Tell. 14.350. - Gensidigt Selskab. - Reventlowg. 14, Kbhvn. V.

Ansvarsforsikring

Automobillforsikring

Henvendelse til Kredsens Tillidsmand eller til Kontoret.

PETER HENRIKSEN

DUMPEN 12-14

Telefoner 1250 - 1251 - 1252

Omstilling til alle Afdelinger

VIBORG

FORHANDLER FOR GENERAL MOTOR

OLIE - AUTOGUMMI - AUTOMOBILER - ORIGINALE RESERVEDELE

Stort Automobil-Værsted med nye Specialværktøjer samt
stor Smøre- og Vaskehal

Tørvepresseren „RIMAS“

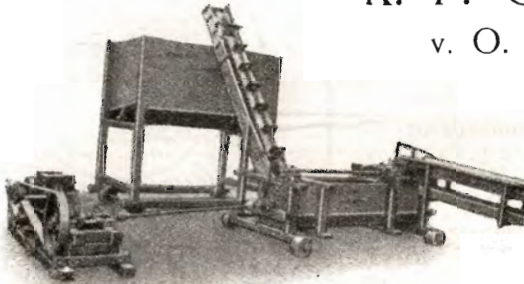
Model 1941 med mange nye Forbedringer, uovertruffen i **Produktionsevne** og **Driftssikkerhed**.

Tørvevogne og Brædder, Ælteværker, Motorer og Traktorer, Generatorer til Dieselmotorer og Traktorer.

Forlang Referencer og Tilbud samt alle øvrige Oplysninger hos Deres Forhandler eller direkte hos

Ringsted Jernstøberi & Maskinfabrik A/S

Indgiv Deres Bestilling i god Tid. Telf. Ringsted 48.

R. P. Olsens Maskinfabrik

v. O. H. Olsen

Allingaebro - Telf. 1

Tørveværker i alle Størrelser

Specialitet:

Elevatorkæder — Kædehjul

CEMENTVAREFABRIKEN „KONGSVANG“

v/ N. K. Nielsen - Telf. Kongsvang 23 - Kongsvang ved Aarhus

Imprægnerede Rør uden Muffe til Grundforbedringsarbejder føres i Tømmemaal fra 8"—24" og efter Dansk Ingeniørforenings Normer fra 10—60 cm.

Vibrede Monierrør og alle øvrige Betonvarer efter Ingeniørforeningens Normer.

Hvorfor selv løbe Risikoen, naar vi overtager

Brandforsikring

Indbrudsforsikring

Vandskedeforsikring m. m.

◆ Forlang Tilbud paa alle Arter Forsikringer. ◆ Gratis Vejledning. ◆

A/S NORDISK BRANDFORSIKRING

GRØNNINGEN 25 - KØBENHAVN

37% unødigt Varmespild

gennem Ydermuren er i Dag mange
Penge, men de kan spares med

Skarrehage Molersten

som varmetæt Bagmur, og Væggene
bliver sømfaste.

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
NYKØBING, MORS TELEFON 109
Kontoret i København: Aaboulevard 74, N. Telefon Central 11593

Brug **RANDERS
REB**

Skive Cementstøberi

Knud Østergaard
Telefon 921

Normør

med Garantimærket

Imprægnering

— Brøndrør —

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

— stiftet 1871 —

Aarhus:
Hovedkontor.

København:
Nygade 1.

Aktiekapitalen & Reserver ca. 17 Mill. Kr.
hæfter til Sikkerhed for alle Indskud.

Kaas- Briketter

Hovedforhandler:

Nordjyllands

Kulkompagni

Nørresundby

Telefon 4227 - 4238

Fabrik: Kaas

Telf. Kaas 11.

FYENS LANDMANDSBANK ODENSE

Vestergade 33 - Telf. 46 (6 Lin.) - Statst. 36

Aaben 9¹/₂ - 12¹/₂, og 2-4

Udfører alle Bankforretninger

ISOLERING ER TIDENS LØSEN

anvend kun *Danatex* 100 % Dansk

AXEL PRIOR Akts.
Bredgade 33 - Centr. 23
KØBENHAVN K.

A/s L. HAMMERICH & CO.
Grønnegade 57-59 - Tlf. 7050
V. Ringgade - AARHUS

Sønderjyllands Kreditforening i Haderslev

yder Laan mod 1. Prioritets Ret i Land- og By-Ejendomme i de sønderjydske Landsdele.
Udlaan 31. Marts 1939: 178,415,654 Kr. . . . Reserver: 7,591,239 Kr.
Kasseobligationer af 3., 4., 5. og 6. Serie nyder ubetinget Rentegaranti af den danske Stat.
Amortisationstid i disse Serier højst 45 Aar.

*Bekæmp gnavende
Insekter med*

det for Mennesker og Dyr ufarlige

CRYOCID

(Grønlandsk Mineralkryolit)

Anbefalet af Statens plantepatologiske Forsøg til Bekæmpelse af **Knoporme, Frostmaalere, Stikkelsbærbladhvæpse, Jordlopper, Bladrandbiller, Kløver-Snudebiller og Oldenbørre.**

Endvidere anbefalet af amerikanske Entomologer til Bekæmpelse af Æbleviklere.

*Faas hos Forhandlere af
Plantebeskyttelsesmidler.*

Forlang Brochure med alle Oplysninger.

Kryolitselskabet Øresund A/S
Strandboulevarden 84, Kbhvn.

Maskiner for Tørvefabrikation

af nyeste Konstruktion

Tørvepresseværker

Tørveælteværker

Tørvegravemaskiner

For mindre Produktioner:
JUNIOR-VÆRKERNE

PEDERSHAAB MASKINFABRIK A/S

BRØNDERSLEV
Tlf. 450 (4 Lin.)

KØBENHAVN
Fuglebakkevej 108
Tlf. 14066 C.

Dansk Plantageforsikringsforening

tegner Forsikring af Genplantningsværdien for Naaetræs-plantager overalt i Danmark. Indskud een Gang for alle 50 Øre pr. ha, dog ikke under 1 Kr. Aarlig Præmie pr. ha 15 Øre, dog ikke under 50 Øre. Vedtægter og Indmeldelsesblanketter faas ved Henvendelse til

FORENINGENS KONTOR I VIBORG.

„KUSTOS“ KREATURFORSIKRINGSFORENING
STIFTET AF DANSKE LANDMÆND 1881
FORSIKRER HESTE, KVÆG, FAAR OG SVIN
KONTOR: HAVNEGADE 4, AARHUS TELEFON NR. 1300

Brunkul
Mergel
Kalk

H. Theut

Viborg
Tlf. 1560-1559

RUD. SACK

Radsaamaskiner

Den gamle Rud. Sack-Radsaamaskine erobrede sig Verdensry for sin uforlignelige Kvalitet og Holdbarhed. Den nye Model i Rud. Sack med sin Forgængers gode Egenskaber til fulde i Behold — men udstyret med de allersidste nye Forbedringer, bl. a.

Gearkasse — Gummisaahjul — emall. Bundklapper — forbedret Autoudstyr og saa fremdeles,

opfylder til Fuldkommenhed alle de Krav, som stilles til en 1. Kl.s moderne Radsaamaskine, og med den allerstørste Nøjagtighed udsaar den saavel Korn som Roefrø fra det mindste Kvantum til den største Udsæd. — Kort sagt: De bliver tilfreds med Rud. Sack,

Henvendelse til Odense Telefon 5999 eller

OLE SØRENSEN & CO. ^{A/S}

ROSKILDE

KOLDING

NYKØBING F.

Tlf. 1290

Tlf. 133 - 466 - Statstlf. 10

Tlf. 200

Den almindelige Brandforsikring

for Landbygninger, oprettet ved kongelig Anordning

af 1792

Brandforsikrer Bygninger — færdige og under Opførelse — med fast Inventar. Indtegning sker gennem Branddirektoraterne, Kredsformændene eller de lokale Sognevurderingsmænd.

Pr. 1/4 1940 indtegnet over 328.000 Ejendomme med en samlet Forsikringssum af over 8 Milliarder Kr.

Hovedkontor: Stormgade 10, København K., Tlf. C. 1100

Køb Deres

SKRIVEMASKINE

hos

Danmarks ældste Skrivemaskine-Firma

L. KRISTENSEN

Raadhuspladsen 75

København V.

Telefon Central 6033 - 5033 (4 Linier)

Remington og Remtor Skrivemaskiner

Mest moderne Værksted, derfor bedste Kundeservice

J. Chr. Petersens Papirhandel

„Hvælvingen“ ved Nikolaj Taarn
København K.

Hovedforhandler
af Statens Papir

Tryksager — Protokoller

Den er rigtig!

DEN
ER FRA

Zinck

GODT-
HAAB

Dansk Brandforsikringsselskab

„VERMUND“

af 1904 - gensidigt Selskab.

Bygninger og Løsøre.

Virkefelt hele Landet.

Hovedkontor: Banegaardsplads 4, Aarhus.

Lyskopi - Zinktryk

Aarhus Lys- &
Zinktrykanstalt

Frederiksalld 60, Aarhus

TJÆREBORG

CEMENTSTØBERI

F. CHR. JENSEN

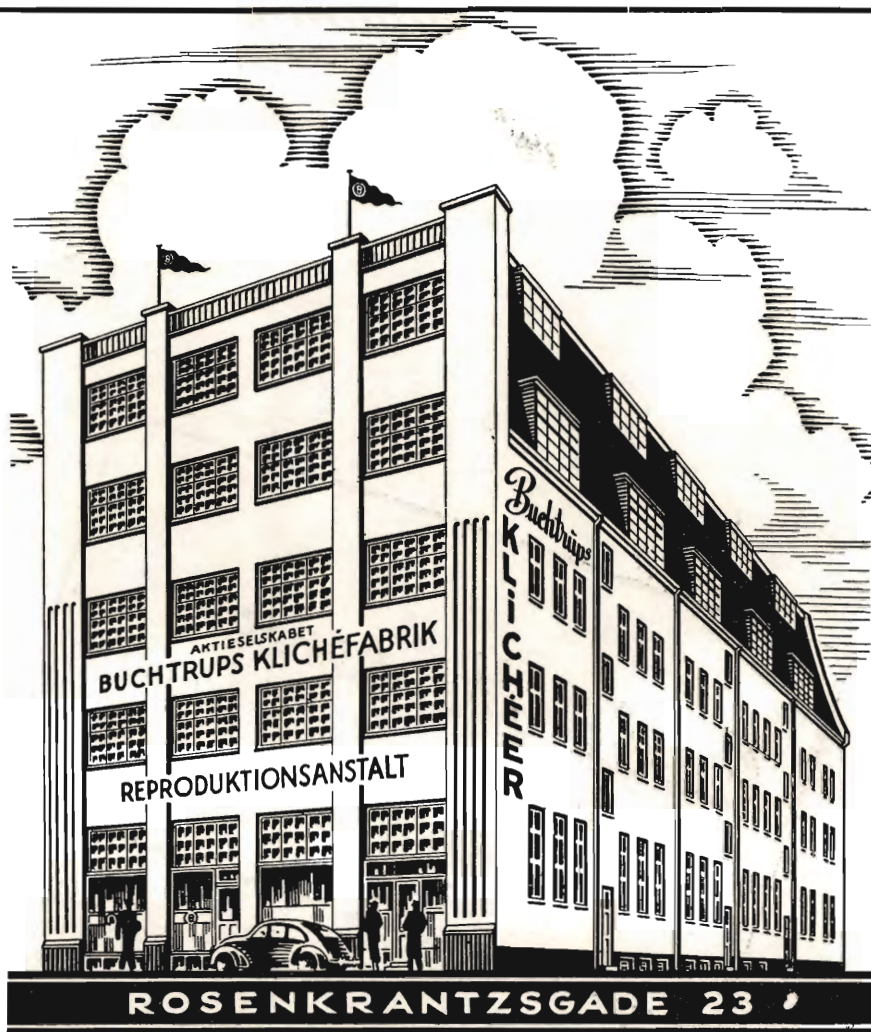
— Telefon 21 —

Imprægn. Cementrør efter In-
geniørforeningens Normer. —
Monierrør i forskellige Di-
mensioner fra 50—125 cm.
Forlang Tilbud.

Trifoliums Frø

giver stor Høst.

Vi har Erfaringerne

fra mere end 30 Aars intenst Arbejde — og vi har tillige de mest moderne tekniske Hjælpemidler til vor Raadighed. — Det er derfor, man virkelig kan stille store Krav til vore Klicheer — og faa disse Krav opfyldt. Vi har bl. a. ogsaa leveret Klicheerne til Det danske Hedeselskabs Jubilæumsskrift

Buchtrups Klicheefabrik
REPRODUKTIONSANSTALT A/S
AARHUS

Carlo Mortensen

Bogtrykkeri og Kartonnagefabrik

Telefon 355

St. Sct. Mikkelsgade 21 - Viborg

De er sikker

*paa reel Betjening, naar De handler hos Dansk
Skrivemaskinetilbehørs Forretning. Vi leverer alt
indenfor Kontorartikelbranchen:*

Torpedo Skrivemaskiner

Regnemaskiner

Kontor-Inventar — Alt i Tilbehør

Forlang Tilbud:

Dansk Skrivemaskinetilbehørs Forretning
Strandparken 15 — Aarhus — Telf. 7720

75 Aars Hedeopdyrkning.

Kunstgødning

er det tredie Led i den Trio af Kræfter: Bearbejdning
Mergling — Kunstgødning, der forvandler Hede til Ager-
land. De tre Led er uadskillelige, **men det er**

Kunstgødning

der skaber de endelige Vækstbetingelser for Kulturplanterne,
og det er den fortsatte Brug af alsidig Kunstgødning, der
skal øge Høstudbyttet paa Jyllands Hedeflader.

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

Salgsafdeling for **AKTIESELSKABET
DANSK SVOVLSYRE- &
SUPERPHOSPHAT-FABRIK**

Hovedkontor: Amaliegade 15, København K.
Afdelingskontorer i Aalborg, Struer, Aarhus, Vejle, Esbjerg Sønderborg,
Odense og Nykøbing F.

Creditkassen for Landejendomme i Østifterne

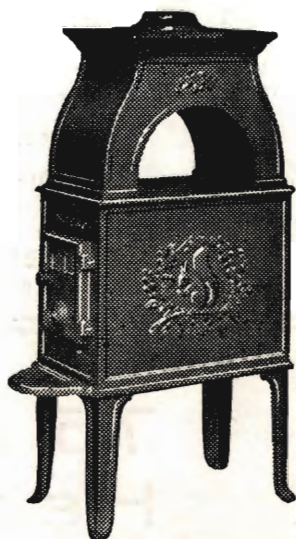
Anker Heegaardsgade 4 — København V.
(stiftet 1866)

Laan mod 1. Pr. i Landbrug, Skov- og Havebrug
samt Grundforbedringslaan

Kasseobligationer kan noteres paa Navn og kan
indskrives i Creditkassens Bøger

MORSØ BRÆNDEOVNE

kan leveres i 12 forskellige Størrelser
og Udførelser

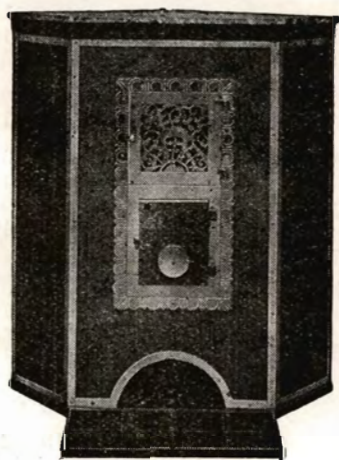

Nyhed:

MORSØ BRÆNDEKAMINER

specielt indrettet for
Brændefyring

6 forskellige Størrelser og
Udførelser

MORSØ STØBEGODS

A/S N. A. CHRISTENSEN & CO., NYKØBING MORS

Redaktion: Afdelingsleder N. Basse og Direktør, Skovrider C. E. Flensborg, Viborg.

Carlo Mortensens Bogtrykkeri. Viborg.

